

VIGILIA

VII. ÉVFOLYAM
1941 OKTÓBER

TARTALOM:

VAJDA ENDRE: SIK SÁNDOR
FRANCIS JAMMES HÁROM IMÁDSÁGA

G. K. CHESTERTON: Örökkévalóság, Muzsika (versek)

JUST BÉLA: Vörös vagy fekete

CSEREI SZÁSZ LÁSZLÓ: Csavargók éneke (vers)

JANKOVICH FERENC: Búcsúzás (vers)

J. C. HRONSKÝ: Mák József

NICHIFOR CRAINIC: Havasi dal (vers)

VÉGH GYÖRGY: János vitéz (vers)

IJJAS ANTAL: Külvárosi éjszaka (regény)

HEGEDŰS ZOLTÁN: Füst és fűtty (versek)

L Á T S Z A T É S V A L Ó S Á G

NAGY ANDRÁS: Kétféle messianizmus

ERDŐS JENŐ SZINHÁZI KRÓNIKÁJA

K Ö N Y V E K

MEGGYES ETE: Tamási Áron: Három játék - FÜSI JÓZSEF: Zolnai Béla: A magyar biedermeier - MAKAY GUSZTÁV: Kósa János: Császárné volt

SZERKESZTI:

MÉCS LÁSZLÓ ÉS POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR

ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, IJJAS ANTAL, JUST BÉLA

FŐSZERKESZTŐ:

MÉCS LÁSZLÓ

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik havonta 1-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre: Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Athenaeum könyvesboltja, Budapest, VII., Erzsébet-körút 7.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős

Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az Ibusz pavillonokban.

V A J D A E N D R E :

SIK SÁNDOR

A költő egy kapu küszöbén áll: kívül a sírós élet, ahol a kivetettek, a megverték, a könnyezők, verejtékezők járnak, míg túl, a fény hazájában örök öröme várja a megvilágosodottakat az Istentől származó boldogság, melynek ő már részese. Szeretné a „dalos élet evangéliumát” elvinni mindenkinek, aki még nem részesült a kegyelemben. Szeretné elmondani nekik,

*Hogy bennetek van a zengő liget,
Hogy minden fénynek ti vagytok a napja,
Szinét a világ belőletek kapja,
Hogyha ti sírtok, minden elsötétül,
S minden fölragyog lelketek tüztétül;
Minden napfény, ha örülni akartok.
Dalol az élet, hogyha ti daloltok;
Ó hogyha ezt mind mind megértétek:
Ó hogy szaladnék tárt karral elétek.*

Az Isten szavát magábafofogadott és szeretetétől átforrósodott költő énekel így 1910-ben, pályakezdő kötetében. Abban az évtizedben, mikor Ady úgy érezte, hogy Isten balján ül, és ősemberi küzdelmet folytatott a lelke mélyén élő mitikus istenkép felhozataláért, Babits Mihály pedig azt az istent fogadta el, melyet maga teremtett magának, Sík Sándor vallásos költő volt, nemcsak a numinozum élménye révén, vagy pantheista-animista megragadottságban, hanem teologikusan és dogmatikusan is, a Szentháromság hármas sugárzásának kegyelméből. Hit és kétség keresztényi agoniáján túl istenfiúságának büszkeségével áll az emberek elé, természetesen ennek forrása nem saját magában van, hanem Pál apostol ítése szerint (II. Kor. 11, 17.) az „Urban dicsekszik”.

Sík Sándor vallásossága szorosan hozzátartozik költészetéhez. Nemcsak téma vagy tartalmi adalék, hanem ihletforrás és rendező elv is: összekötő anyag az érzelmek heterogén masszájában. Mint ahogy Dantét egy nagy szerelem tette költővé és azt fokozta, ékesítette új értelemmel újabb és újabb formák olvadásában, engedve a szüntelenül alakot kívánó kényszernek, úgy válik nála a vallásosság műveinek indító okává és betetőzésévé. Azok közé a költők közé tartozik, akik az életérzés telijéből alkotnak. Nem kell küzdenie a homályba burkolt gondolattal, melyről revelációt kapott, csupán a forma válik mindig problematikussá.

Míg szeme egyrészt elmerül a nagy látományban, melytől mámorosan jár az emberek közt és szeretné ezt nekik is átadni, másrészt versalkotó énje felé fordul, izgatottan kémlelve, hogy születik meg az új hangulat pillanatában fellángolt érzés új formában, költeményben. Az alapézés egyszer

s mindenkorra meg van határozva, hogy annál nagyobb feladatokat szabjon a költő elé. Ebből a szempontból az én ismét a líra központjába kerül, szinte „köldöknézővé” lesz, amint később életének verses summázásában, a *Fekete Kenyérben* jellemezte kifejezéskereső korszakát.

*A szó, a szó minő silány egy jószág!
Zörgő dióhéj, száraz babhüvely,
Rég elhullt magva: az édes valóság,
S marad a héj siket zörgésivel.
Rejtett világ a valóság nekünk
Kivetjük rája csájkaként a szókat.
De semmit semmit el nem érhetünk:
Cserben hagy minden, bús kapaszkodókat.
Nem markolunk mást, csak a hig leget.
Ha titkokokat illetni akarja
Az emberszó paraszti, durva marka,
Elsiklik rajtatok, szent Lényegegek!
Ó ész, minő idétlen korcsszülötted,
Minő csenevész fattyad is a szó!
Egy más világ forr benned és körülted
És nincs róla reveláció!*

A szó problémáját, mely nemcsak a Nyugat-generáció költőit igézte meg, de gyökereiben visszanyúl minden műköltészet kezdetéig, a reveláció oldaná meg. A profétikus gesztusok eredete a vers és kinyilatkoztatás hajdani azonosságából származik és azzal az igénnyel lép fel, hogy ezt visszaállítsa. A biblikus elgondolás szerint Istenben egy az ige és szeretet, éppúgy, mint a pogányok samanizmusában, a vallásos érzés primitívebb, de ugyanolyan intenzív fokán, a ráolvasás és csoda. A keresztény költészet misztikus mirakuluma ott kezdődik, amikor a költő az evangéliumot rábízza a költeményre, mint lehetősúlyú, de a vallásos érzés mérlegén megmérhető tetre.

*Szót, lágy esőt, szót, langyos harmatot,
Szót, mely titkosan ott fogantatott,
Ahol a dolgok nagy tilka fogamzik,
Ahol halál és élet született,
S hol mindörökre átölelte egymást
Örök végzés és örök szeretet.*

A tevékeny hit nem rejtegeti saját küldetésének biztonságát. A század és századforduló sem nélkülözte az emberiség arcát a gondolat ereje által átfórmálni készülő egyéniségeket, és ha sokak előtt olyan profétai suggesztíójú egyén lebegett, mint az akkor népszerűsége tetőpontján álló, de félreértett *Antikrisztus-Nietzsche*, a kereszténység szellem-története is mutathat fel hasonlóképpen sugalmazó erejű egyéniségeket. Mikor Sík egyik utolsó kötetében vallomást tesz róla, hogy „hallottam a piacon szólni Pált, hallottam Ágostont és Ottokárt”, akkor ezzel az érték kategóriával megadja fiatalkori látásának ismérvét az élő hit hordozóival kapcsolatban.

A változatok keresőjének Sík kifejezetten vallásos versei kétségtelenül sok példát nyújtanak az aktív hitbuzgóságtól a meditáló elmélyedésen keresztül a misztikus átszellemülésig. Ha a középkor kevésbé világi jellegű lírájába születik bele, egyike lenne az egyhúrú himnuszköltőknek, akik kifogyhatatlan kadenciával találtak szavakat az *amor sanctusra*. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni a költő fellépésének történelmi pillanatát, mely azzal az existenciális igénnyel lépett fel vele szemben, hogy *modernségével* áll vagy bukik költői világképe és oeuvreje.

Az a harmincnél több év, melyet összegyűjtött versei magukban foglalnak, az irodalomnak formailag legtöbb kőntöst cserélő és forradalmiságában a romantika vagy reneszánsz áttörésére emlékeztető korszaka volt. Az előző évtizedek intő példával szolgáltak, hogy milyen sors vár az aktuális és utólagos irodalmi értékelésben azokra a költőkre, akik megmaradnak formailag bármilyen felekezetű egyházuk igényein belül s ezzel párhuzamosan az irodalmi konzervativizmus szektájával sem szakítanak. *Rónai György* találan mutatott rá, hogy a huszadik század irodalmi forradalmát ma már sokkal szélesebb mederben kell szemlélni, mint az eddigi irodalmi tudat tette. Kétségtelen, hogy Sík is részese volt annak a hódításnak, amely új területeket szerzett a költészet számára. Az európai nagy gondolati átforgató Magyarországra csapódott hullámai frissen és kortársaival egy időben érték. „Könyvek, sereggel” tódultak a fiatal pályakezdő elé, melyek közt spontán ösztöne és a poeta doctusok iskolájában pallérozódott intellektusa segítségével választhatott. Az „ember négyezredes Szenthegyének”, a művelődésnek bajnokain kívül jöttek az „ikertestvérek, maiak”, akiknek halk, beteg, duhaj, káromkodó, finom vagy bohóc kórusából is messze kihallatszott a „mindszenti Sikoltó”.

*És én: először a fülem bedugtam
És apagét kiáltottam haraggal.
Aztán: hallgattam néma szájalommal
Dalban vonagló véres szíveket.
Utóbb velőkig hasgatott belém
Az össze-vissza-új ének siráma,
S akkorjaikban zsongó hűrvilágom
Önzengyelének lelte meg riadva
Alsó s felső testvér-akkordjait.*

Ez a vallomás, a költő irodalmi helyzetének késői szemmel való regisztrálása, 1931-ből való. A *Szembe a nappal* oeuvre-nyitó kötet így hivatva van ábrázolni azt a közepet, mely a hangok említett alsó és felső végletei közt elterül. A beteg dekadenciával és káromló hanggal szemben az egészség és tisztaság énekét veszi programmba. A címjelző vers megőrökíti az attitűdöt. Hasadó hajnalban, a sivatag közepén dacol a patakozó fénnel. Mint *Zarathusra*, a nap elé áll, és egynek érzi magát vele.

*Es nem tudom, a napból fakad-e a fény,
A tüzes, imádságos és szerelmes.
A sivatagra és az én szívemre?
Vagy belőlem forrásozik a fény?*

Ugyanakkor megírja a *Halál rokonának* ellenversét a *Hajnal szerelmesét* ugyanolyan felépítéssel és strófaszerkezettel, csupán az utolsó szótagok letompíttóságát élezi ki kihívóan. Azt szereti ebben, aki nevet, akinek rózsaszín az arca, aki örül, kacag és dalolva megy a harcra. „Akiben szűz minden-csírák ezer erőt rügyezve kelnek.” A vers akármi-lyen ellenzéki tendenciájú, ugyanabból a kozmikus-mitikus díszletezésű Mindenségért-rajongó, vitalisztikusan átítatott ihletből ered, mint az *Adyé*. De vannak verlainieien ellágyuló újjgyakorlatai zsongó melódiára és dallamos monotonira felépítve, szimbolikusan érzékeny természetlátással, álomhangulatok és pítőreszk kosztümversek, vagy expresszionista ritmusú, szakadozott rapszodiája a *Vág születéséről* és a folyó belső életéről, ahol az alkotó és monumentális természet igyekszik tetten érni. Nagybetűvel írja a Napot, Végtelent, Országot és igrice a Nagykirálynak, de ugyanakkor önmagát is királynak érzi.

A sematikus ábrázolás, mely nem riad vissza a szabályt erősítő kivételektől és az általánosítás veszélyétől, megfigyelheti, hogy fénynek és árnyak milyen érdekes skáláját bontakoztatja ki Sík már ebben az első kötetében. Ugyanakkor alig vannak színek. Sok későbbi versében is, ha elbeszél vagy ábrázol, aminek különben mestere, az az olvasó benyomása, hogy egyszínű filmszalag pereg előtte. A fényélményből szűkségszerűen következik az éjszakába való elmerülés, vagy a nappal szürkésege, amely azonban nem átok, hanem megnyugtató biztonság. Harminchat éves fejfel ül a morajló tengerparton és elmélyed a „szürke, szép, komoly borúba”, amely mégsem szomorú.

*Mondd meg te gazdag szürkesség,
Mi jöhet új előmbe még?*

Utolsó kötetében pedig szintén vallomást tesz a szürkéségről a *Felhős ég dicséretében*:

*Ó szürke szépség, meleg-szomorú
Nehéz vidámság, enyém vagy egészen!
Te szentséges, tartalmas, szép ború,
Mely sóhajra már esőzni készen;
De északról ha friss szellőcske fú,
Mosolya villan sok furácska résen,
Fehér nincs rajta, nincs fekete foltja,
De a szívárványt szíve alatt hordja.*

Hegyek című költeményében ugyan ciklikusan követik egymást a kék, fekete és rózsaszín hegyek. Végeredményben azonban itt sem a dolgok saját színeiről van szó, hanem az alkonyat, éjszaka és hajnal egymást követő változatairól, amint a vándor parabolikus útján feltűnnek. Nem a szív

alatt hordott szivárvány bomlik színekre, hanem a távolság növekedéséből és fogyásából, tükrözött és visszavert fényekből alakul ki a szín. Egész életművét átszövi a nappal való testvériség.

Harmat vagy, gyöngyöző, eső vagy, öntöző, lágyhideg hópaplan, melengelő,

Szépnek és rútinak, kicsinek és nagynak, fehérnek, feketének:

Érlelő, éltető, nőltető.

Mit neked, áradó életnek, kicsi és nagy, fekete, fehér.

Az impresszionista színezés helyett mindenhol himnikus áradás, beleolvadás a nagy egységbe. Szemlélődő gyönyörködés helyett mámoros együttérzés. A lírát egyetlen nagy lendület hajtja és készleti mindig új formabomlásra. Ezekkel az adottságokkal indulva válik ki az első kötet költőjéből a későbbi mester. A dinamikus lendület ugyan nem végső törvénye a vallásos lírának. Benne van a meditáció és a *klasszicizáló megállapodottság* lehetősége. A több mint harminc évet magába ölelő lírai termés, mely, mint említettük, a modernség igényével lépett fel, végigjátsza nemcsak az érzelmek skáláját, hanem a kor irodalmi irányait és történelmi témáit is.

Ha összegyűjtött versei nem is adnak *életregényt*, de kétségtelenül különböző belső attitűdöket és forma-váltásokat mutatnak. A kor mélyen lappangó spiritualizmusa, mely *Rilkében* már megmutatta igazi arcát, őt is megfogja és átítja. Második kötetében van például ciklikusan elgondolt nagy vers, mely a *Titkot* kutatja, ember és Isten viszonyának rejtelmét, leszálva az egyéniség legtitkosabb kamráiba. Az, amit az „én tragikus érverésének” nevez később, még izgalmas és boldog felfedezésekkel teli pszichológiai mélybeszélés. Természetesen itt sem az egyéniség a végcél, hanem az *unio mystica*.

Mikor a történelem megpróbáltatások elé állítja az emberiséget és magyarságot, kevés neki a személyesen megtalált boldogság, melyet a „bús hárfa, lágy lant, mélasípú nád” zengett meghítt hangon.

*Lobbanj belém, szent emberi vihar,
Minden lelkeknek minden szenvedése,
Minden zokogás, minden zivatar,
Minden öröm és minden nap sülése.
Legyen a lelkek millióival
Egygő a lelkem. Magába igézze
Minden szent titkát, minden szív tüzét,
Úgy zúgja szerte hangos énekét.*

Van kötete (*Maradék magyarok*), mely szinte teljesen népének sorsával foglalkozik. Ihletője a szorongató aggodalom, melyet a történelem sodrába belekerült nép sorsa felett érez. Ugyanolyan kollektív elszánású állásfoglalás ez, mint a szegények és az élet kivetettjei mellé állás. Természetesen nem program-líráról van szó. Az emberi érzelemben elfeled-

kezett boldogságtól részvétig és szenttelen szemlélődésig gyors az ugrás. *Sarlósboldogasszony* kötetének három egymás után következő verse érdekesen szmléltet három egymástól teljesen különböző hangulatot. A *Bűbáj*ban az erdő élő szőnyegén fekszik és testvéreinek érzi az ősi isteneket. A bokorból a kecskelábú Pán alakja bontakozik ki. Övé a gyök, az erdőé egészen” — mondja szinte pogány szédülettel és ujjong:

*Jaj! lenni, lenni gyökerezni jó!
Jaj, nőni, nőni, sarjadozni édes!
Hogy árad bennem zamatos erdővel
Az élődő nedvek boldog kardala!*

A betetőzést azonban a teremtés hat napjának gondolata adja meg, a külső élmény és belső érzés néha sematikussá váló szintézisével. Ugyanez a szerkezeti sajátosság határozza meg a következő vers felépítését is. Decemberi éjszakában megy, rozzant bérkaszárnya kerül útjába, melynek ablakai egymásután gyulladnak ki. Elképzeli a bent lakók életét. A képek gyorsan váltakoznak, de mindenhol az emberi nyomor arcát mutatják. Négy páthoszt alig csillogtató realista strofa után egyszerre felsistereg a vízió, mintha az élmények tömbjét belehajították volna a részvét vagy egyéni szenvedély választó vizébe. Az égő lámpások és szívek „fölsajognak a csillagokhoz, s csillagokon át ahhoz, aki az éjre napot ad”. A vers költői megoldása egybeesik a probléma vallásos megoldásával.

A harmadik versnek *Szobor* a címe és szonett. *Rodini* vallomást tesz benne arról, hogy érzéketlen márvánnyá kalapálja a forró könnyek titkát, hogy senki ne sejtse, mi van a szobor hideg teste mögött. Ha munkássága rá is cáfol erre, világosan mutatja, hogy miként dolgozott benne a költői formáló hajlam. — Ha az előbb megállapítottuk, hogy egész műve nem önéletrajz, ami nem is követelménye a lírának, van kötete, melyben következetesen végiggondolt szimbolikus életregényt ad. Ez a *Fekete kenyér. Kenyérszegés, Mag és kalász, Kel a tészta, Kemencében, Meleg cipő* és *Megszerzés* címen követik egymást benne a ciklusok. Nagy lírai koncepcióban leszámol énjével, mely magasabb szempontból már megszűnt én lenni, hanem táplálékká vált az emberek számára.

Az ilyen nagy feladat megoldása után nem marad más hátra a költőnek, mint a *tiszta líra*, a hang klasszicizálása vagy játékosan szabadon engedése. Mind kevesebb a program és egyre tágabb tere van a hangulatnak. Csökken a formáló önkény és erősebben rezonál. A versképlet sokkal statikusabb lesz. Az obligát jambusokat sokszor váltja fel hangsúlyosabb ütemezés, a tanítvány idegen hangjai áthasonulnak saját lírává. Sokkal inkább ihleti a természet, mint a könyvek. Lírája azzá lesz, amivé lelke: „napsugár, forrásvíz, enyhe szél”.

Vajda Endre

FRANCIS JAMMES

HÁROM IMÁDSÁGA

IMÁDSÁG EGYSZERŰ FELESEGÉRT

Istenem, kérlek, add, hogy aki asszonyom lesz, alázatos legyen, szelíd, gyöngéd barátnóm; és hogy kézben a kéz szenderedjünk el együtt, hogy viseljen ezüst láncot, melyen érem függ, nyakában, rejtve egy kicsit a keblébe; húsa simább legyen, aranylóbb, langyosabb, mint hamvas szilva, ha őszbe fordul a nap; szíve legyen tele oly szízi érzelemmel, hogy hallgat s mosolyog, ha öleli az ember; legyen nagyon erős, lelkem virrasztva védje, akárcsak egy virág szelíd álmát a méhe; és ha majd egy napon meghalok, ujjja zárja a szememet le és ne legyen más imája, mint hogy letérdel és keze ágyam felé nyúl áradó fájdalommal, amit a szív nem él túl.

IMÁDSÁG EGY CSILLAGÉRT

Ó hadd, én Istenem, hogy egy csillagot letépjek: ez megbékítené talán beteg szívem. De te nem akarod, hogy egy csillagot letépjek, te nem akarod és te azt sem akarod, hogy lelkem idelenn kicsit boldog lehessen. Látod, nem panaszkodni akarok; hallgatok magamban, nincs se gúny, nincs gyűlölet se bennem; mint egy vérző madár két kő között ha megbú... Ó mondd, Uram, ez a csillag tán a halál? Akkor is, add nekem, mint koldusnak ha pár krajcárt vetünk, ki ül az árokparton éhen. Olyan vagyok, akár törött lábú szamar... Amit adtál nekünk, mikor visszavonod, rettenetes! az ember úgy érzi, mintha mélyen vad vihar zúgna benne, melytől a szív dobog. Mi adhat gyógyulást? Mondd, Istenem, tudod? Emlékszel, Istenem, mennyi fagyöngyöt hordtam jászolodhoz, mikor még kicsi gyerek voltam, míg anyám szelíden rakosgatta a gyertyát. Nem adhatsz keveset vissza abból, mit adtam, s ha úgy hiszed, beteg szívem vigaszt lel abban, nem adhatsz, Istenem, egy csillagot nekem, hogy éjszakára a szívem fölé tegyem, szívemre, mely üres, didergő, fénytelen?

IMÁDSÁG EGYSZERŰSÉGERT

A pillangó minden kis fuvalomnak enged,
mint a virágszirmok, amit a gyerekek
a körmeneteken elibéd hintenek.
Istenem, itt a reggel és már az ima szárnyal
s libeg feléd ezzel a szirmos pillerajjal,
kakasricsajjal és a kötőrök zajával.
Július van, a föld éretten fölhasad
és — zöld lombjuk ragyog — a platánok alatt
a zirrenő tücsök — nem látni őt, de halld csak —
kitaltóan dalolja mindenható hatalmad.
A nyugtalan rigó a sötétvizű lombban
megpróbál egy hosszút füttyürészni, de nem mer.
Nem tudja, hogy miért nincs kedve. Megpihen
s elröppen hirtelen, földet surolva s nyomban
messze suhanva már, hol nem látja az ember.
Istenem, csöndesen, mint tegnap s azelőtt
annyiszor, újra elkezdődik most az élet.
Mint ez a pilleraj, mint ezek a munkások
és mint ez a napot habzsoló víg tücsök
s a rigó, mit a lomb hús feketéje rejt el,
hadd folytassam, Uram, én is életemet
olyan egyszerűen, ahogyan csak lehet.

Rónay György fordításai.

G. K. CHESTERTON:

ÖRÖKKÉVALÓSÁG

Annyi kavics van a pataokban,
megszámolni nem lehet;
de mindenről mindent tud az Úr
s mindenről könyvet vezet.

Annyi homok s annyi tenger —
jön a halál és vége...
Szórd Uram dicsőséged fényét
reám s a falevéltre.

Az égben majd aranyos fényben
fejtem a földi rejtélyt,
a pokol tüze hamvadását
s a füvek győzedelmét...

Raics István fordítása

VÖRÖS VAGY FEKETE

— Egészségére és nemes vállalkozásának sikerére! — A holland mérnök koccintott Lalával, aki az ünnepélyes pillanathoz méltóan, kipirulva nézett rá, azután mindketten ajkukhoz emelték a poharat. — Jó burgundi, de ezt csak kivételes alkalmakkor ihatjuk, tisztos kerestetünkből hétköznapra ilyen nem telik. Mit csinál az én párizsi magyar barátom, még mindig azon a teherpályaudvaron dolgozik?!

— Igen. Üdvözlí önt és azt üzeni, szorgalmasan gyűjti az ezeröttszáz frankot. Egyelőre azonban még nincs semmije. De újév után, amikor a Chapelle-on kevesebb lesz a munka, meglátogat bennünket, és ha már játszani nem játszhat, legalább kipróbálja elméletben a szisztémát. Nizzát is meg szeretné nézni, s általában a Riviérát, mert ezen a vidéken még nem járt.

— Természetesen expresszrel jön — mondta nevetve a mérnök — és első osztályon. Ügylátszik ez is jó szisztéma.

Lala figyelmét annyira lekötötte a tányérjára tett vesepecsenye (az utolsó párizsi hetekben már tojásos makarónira sem telt), hogy csak percek múlva válaszolt:

— Azt hiszem, igen. De azért időnként nyugtalan voltam és főleg reggeltől kezdve szívesebben ültem volna harmadikon szabályos jeggyel a zsebemben. Tudtam, nagy baj akkor sincs, ha véletlenül felszáll egy ellenőr és kéri a jegyet; de sajnáltam volna azt a hatszáz frankot kifizetni, amibe az első osztály kerül. Később pedig azon kezdtem el töprengeni, mit csinálók, ha ön nem jön ki a vonathoz?

— S kitalált valamit?

— Nem, de a kritikus pillanatban valószínűleg támadt volna valami mentő gondolatom. Remélem, — tette hozzá — a rulettsisztéma nem jár ennyi izgalommal.

— Az teljesen öntől függ. De hagyjuk a hivatalos ügyeket délutánra. Örüljön a Riviérának, gyönyörködjék a vidékben, és ne hagyja figyelmen kívül ezt az ebédet sem, melyet ma nyugodtan, gond nélkül fogyaszthat el. Holnaptól kezdve úgylis vége mindennek.

Megállt, mert Lala olyan elképedt arcot vágott, hogy mosolyognia kellett. Aztán folytatta:

— Igen, holnaptól kezdve mindennek vége. A táj mindennap szebb lesz, megkezdődnek a hangversenyek és operaelőadások, ragvógó nők érkeznek a világ négy tájáról, a szálloda szakácsa a legraffináltabb étkeket eszeli ki, hogy

vendégei kedvében járjon, — de ön mindebből nem lát, nem hall, nem ízlel semmit, mert egész lényét egyetlen gondolat és érzés tölti be: a Rulett. Egyszemű, zöld ciklop ez, telhetetlen apokaliptikus szörnyeteg, mely nőni kezd, felfalja a luksuszszállodákat, mulatóhelyeket, muzikát, üzleteket, azután elnyeli a pálmás sziklapartot és magát a tengert is. Nizzában, San Remóban vagy Badenben is felütötte a fejét, de ott az ős-szörnynek csak egy szelíd, elfajzott ivadéka jelent meg. Ezekre a helyekre, s még másutt is, a rulettgolyó csak délután és este kilenctől tizenkettőig pereg. Monte-Carlóban reggel tíztől hajnali két óráig megállás nélkül játszanak, húsz, huszonöt asztalnál, a *Sporting* és a nyári kaszinó termeit nem is számítva. A levegő itt órák alatt megfertőzi a vonatból kiszálló vigyázatlan embert, aki azzal a tervvel jön ide, hogy kipiheni magát, szórakozik, megnézi a vidéket s esetleg benéz a kasznióba is. Majd alkalma lesz megfigyelni: itt csak az jár moziba, színházba, kávéházba vagy mulatóhelyre, aki elvesztette a pénzét s várja, hogy otthonról újabb küldemény érkezzon. Itt senki sem törődik a tájjal, a tenger csilloghat, zúghat, háboroghat, senki sem veszi észre és a város szívében fekvő pálmakertben, amelynek máshol csodájára járnának, csak tipegő aggastyánokat lát. Ezzel szemben, a Kaszinó előcsarnokában már reggel kilenckor gyülekeznek az emberek, sorba kell állítani őket, és amikor a szárnyas ajtókat felnyitják, a roham elsőpri a libériás szolgák hadát.

— Bocsásson meg, de nem értem, — vetette közbe Lala, aki látható érdeklődéssel hallgatta a mérnök előadását — miért sorol be *a priori* engem is a rulett áldozatai közé. Én, amint ön is tudja, nem a játék öröméért jöttem, hanem mert nem volt kedvem Párizsban éhenhalni.

— Rendben van. Készséggel elhiszem, hogy nem a játék kedvéért jött ide, s még azt is feltételezem, hogy megfogadja tanácsomat, és napi két-három óránál többet nem játszik; de én azt is *játéknak* nevezem, ha valaki reggeltől-estig csak a rulettre tud gondolni, számítgat, statisztikát vezet, szívdobogva gondol vissza az előző nap veszélyes pillanataira, és összeszorul a gyomra, ha eszébe jut, hogy este kilenctől tizenegyig megint hallani fogja a kis csontgolyó utánozhatatlan zaját. S ha visszagondolok az itt töltött első napokra (amint tudja, tizenegy éve vagyok állandó monte-carlo-i lakos), azt kell mondanom: ez a dolgok rendje. Ha jó idegei vannak, lassanként ismét normális emberré változik: de két hét múlva már élvezni fogja az *Excelsior* konyháját, de két három hónap is eltelik, amíg a játék varázsa lassan fakulni kezd. És félév múlva, elalvás előtt, már nem a krupié rekedt hangját fogja hallani.

Átmentek a társalgóba és feketekávé mellett folytatták a beszélgetést. Kettőjükön kívül csak néhány idősebb férfi és nő tartózkodott itt, mindnyájan angolok. Egy pincér időnként megjelent az ajtóban, körülnézett és eltűnt. Lalát egyelőre

még nem kerítette hatalmába a játék-örület, mert az étvágyal elfogyasztott ebéd után látható élvezettel szürcsölte a feketét. A másik érezte, hogy ez a szürcsölgetés elsősorban neki szól, válasz az ebédlőben elhangzott jóslatra, de úgy tett, mintha nem is venné észre.

— Ami a szórakozást illeti, mondanom sem kell, hogy itt mindent megtalálhat. Ha nincs megelégedve a helybeli mozikkal vagy a színházzal, átmegey Mentonba, Nizzába, esetleg Cannes-ba. A téli szezonban San Remo nagyszerű operaelőadásokat rendez. Lassanként majd megtanulja, hogy a délutánt legjobban a *Café de Paris*-ban lehet eltölteni: kitűnő fekete, külföldi újságok, kellemes társaság, figyelmes kiszolgálás. Az *American Express* mellett jó cukrászda van, ott haboskávét is kaphat. Ha este táncolni akar és nincs társasága, csak a *Sporting* jöhet számításba. Két zenekar, revűszámok és sok táncraváró nő. Hozzá kell tennem, mind fiatalok, mert az a rengeteg öregasszony, aki Monte-Carloban ad találkoztót egymásnak, legfeljebb a *Sporting* játéktermét látogatja. Viszont, ha ismerős nővel akar táncolni, a *Maxim's* nevű mulatót ajánlom, vagy a kevésbé előkelő, de annál vidámabb *Tout va-t*. És majd az is előfordul, hogy hölgyismerősét untatja az itteni mű-hangulat; menjen át vele Villefranche-ba és nézzenek be a *Corsaire*-hez címzett matrözlebuja. De revolverét ne felejtse otthon...

— Majd veszek magamnak revolvert — felelte Lala mosolyogva, és hozzátette: — Az első nyereségből...

A mérnök diadalmasan, rácsapott:

— Tessék, itt a bizonyíték. Ravaszul szórakozásról, nőkről kezdek el beszélni, de ön az első alkalmat felhasználja, hogy arra a tárgyra terelje társalgásunkat, mely megérkezése után néhány órával már egész lényét betöltötte. Nem, kedves barátom, itt csak nekem van jogom ingyenként szürcsölgetni a kétségtelenül finom feketét. Ön akkor őszinte, ha gyorsan fölhörpinti és megint a játékra gondol. Higye el nekem, Monte-Carloban csak az a néhány tucatnyi ember élvezi igazán az élet apró örömeit, akik, mint én is, fáradságos munkát látnak a játékban. Este kilenctől tizenegyig szürke hivatalnokok vagyunk, kellenlenül megyünk a Kaszinóba, akár egy adóhivatali tisztviselő a hivatalába, ha nem lenne feltűnő, fekete klottot húznánk a karunkra, hogy kabátujjunk ne fényesedjék ki a munkában. És amikor tizenegyet üt az óra, leplezetlen örömmel kelünk fel zöld munkaasztalunk mellől. A legtöbb ember azért tartózkodik Monte-Carloban, mert játszani akar; mi azért játszunk, mert Monte-Carloban akarunk tartózkodni. Monte-Carloban, vagyis a tengerparton, a kényelmes szállodai helyiségekben, a kávéházban, színházban, — de nem a Kaszinóban.

— Engedje meg, hogy közbevágjak és azt mondjam: igen, ez mind nagyon szép és irigylésreméltó. De így élni éveikig, évtizedekig?!...

— Látom, ön azt hiszi, hogy azok az emberek, akik a

rulettből élnek, mind naplopók, *moral insanity* vagy roncsok. Hát először is: majd ha megismerte az önre váró feladatot, látni fogja, hogy az a két-három óra, amit a játékasztalnál tölt, iobban kifárasztja az embert, mint a napi hatnyolc óra irodai vagy gyári munka, a felelősségről nem is szólva. Másodszor: egész csomó úgynevezett tisztességes, polgári foglalkozást ismerek, mely szerintem összehasonlíthatatlanul immorálisabb a mi mesterségünknel. Például a politizálás vagy a gázbomba-gyártás. Ami pedig a roncsokat illeti, alkalma lesz majd megismerni közülünk néhány urat, akik igazán nem nevezhetők roncsoknak. Este talán be tudom mutatni egy norvég lírikusnak. Hazájában elismert tehetség, tanulmányokat írnak róla, irodalmi társaságok tagja, de mindettől nyugodtan felfordulhatna, mert a norvégek tisztelik a lírikusokat, de nem vesznek verseskönyvet. Ő viszont máshoz nem ért. Hat éve él Monte-Carloban: napi egy-két órát dolgozik a Kaszinóban, a többit álmodozással és versírással tölti. Ha hazájában marad, és az egyik irodalmi társaság elnöke szánalomból benyomja, mondjuk a postához, reggeltől estig bélyegeket pecsételhet, de álmodozásra, versírásra nem maradna ideje. Ezzel szemben, amióta itt tartózkodik, három könyve jelent meg hazájában és költeményeit állítólag már az iskolában is szavalják.

Megállt, tiltakozó mozdulatot tett, azután folytatta:

— Ön úgy tekint rám, mintha tréfálnék, pedig komolyan beszélek. Meggyőződéssel állítom, hogy Borsen úr sokkal erkölcsösebben él így, mintha az oslói postánál teljesítene szolgálatot vagy egy norvég napilap riportere lenne. Az első jöttment irodalmi lókupec többre tartaná magát nála, mert a tarkója vastagabb vagy több pénz van a zsebében. Így pedig a távolság dicsfényt fon homloka köré, a Földközi-tenger partján élő nagy költő lett belőle, és amikor utoljára otthon járt, teán fogadta a sajtó képviselőit.

— Boldog leszek, ha megismerhetem Borsen urat, a költőt — mondta Lala és hozzátette: — Sajnálom, hogy nem tudok norvégul, s így nem élvezhetem verseit eredetiben.

— Helytelenül teszi, ha gúnyolódik. Borsen versei valóban szépek, amennyire azt a francia fordításon át meg lehet ítélni. De ha nem is lennének értékesek, magatartása minden tiszteletet megérdemel.

— Ön téved, nem gúnyolódok — felelte Thomán Lajos.
— Csodálom őt.

— Természetesen vannak köztünk is roncsok, mint minden társadalomban. Nem büszkélkedünk velük, de ameddig szégyent nem hoznak ránk, megtűrjük őket magunk között. Az is előfordult már, hogy az ilyen roncsból a polgári társadalom oszlopos tagja lett. Élt Monte-Carloban néhány évvel ezelőtt egy oszrák fiatalember, aki egy állítólagosan csodálatos szisztéma ellenére, melyet nem árult el senkinek, inkább apró kölcsönökből tengődött, mint becsületes munkából. A *Sporting* ötórái teáján megismerkedett egy

lyoni gyáros leányával és a dolog házassággal végződött. Február végén alkalma lesz látni az illető urat. Feleségével a *Hotel de Paris*-ban lakik, maga vezeti a *Talbot*-ját, s ha hinni lehet a szavának, reggeltől-estig dolgozik a lyoni textilgyárban. Még mindig a csodálatos szisztéma szerint játszik, de a milliomosok számára fenntartott külön termekben, ahova a magunkfajta napszámos sohasem teszi be a lábát. Látja, ha kiteszítjuk társadalmunkból, teljesen elzúllik vagy főbelövi magát.

— Igen, ez nekem is megfelelne. Itt élni s az első adandó alkalommal beülni egy kényelmes igazgatói bőrfotelbe. Szerencsés megoldás.

A másik lesújtó pillantást vetett rá:

— Ezt ön sem gondolja komolyan. Ami engem illet, őszintén mondhatom, nem cserélnék osztrák barátunkkal. Pedig nem vetem meg a kényelmes életet. De reggeltől estig robotolni, családi életet élni, a kötelező társadalmi érintkezést fenntartani, — nem, inkább Monte-Carloban küszködök, de legalább független ember vagyok és nyugodtan szemlélődhetek.

— Nyugodtan szemlélődhet? Ez lenne az ön életcélja? — kérdezte Lala, s csak most vett magának annyi fáradságot, hogy közelebbről szemügyre vegye különös mentorát. De a másik zavartalanul folytatta, mintha önmagának beszélné:

— Igen, nyugodtan szemlélődhetek, vagy ha jobban tesszik: kontemplatív életet folytathatok, mint a kartauziak. Azzal a különbséggel, hogy én hitetlen vagyok, s így szemlélődésem tárgya Isten helyett annak állítólagos teremtménye, az ember. Az ember, mozdulataiban, gondolatainak és cselekedeteinek különös összefüggéseiben. Ha költői tehetséget éreznék magamban, regényt írnék; ha filozófus lennék, tizenöt-húsz év alatt hatalmas rendszert dolgoznék ki. De mert csak a kontemplációhoz van hivatásom, reggeltől estig szemlélődöm. Csakhogy ebből a mai anyagias világban nem lehet megélni, s vagyonom sajnos nincs, — ezért kénytelen vagyok kilenctől tizenegyig, néha tizenkettőig, a játékasztal mellett megkeresni kenyeremet.

— Ha nem tévedek, bizonyos hasonlóság áll fenn Borsen úr és az ön magatartása között, azzal a különbséggel, hogy a norvég költő munkája, bár gyakorlati szempontból értéktelen, de mégis produktív, ön ellenben hangúlyozottan improduktív életre rendezkedik be. Ezt természetesen nem elítélőleg mondom, csak attól tartok, előbb-utóbb megunja majd a terméketlen szemlélődést és...

— Produktív, improduktív... vágott közbe a mérnök. — Ne dobálódzzunk nagy szavakkal. Egy aktagyártó hivatalnok vagy egy gázgyári főtisztviselő munkája húsz év múlva hatásában semmivel sem mutatkozik majd hasznosabbnak az én terméketlen szemlélődésemmél. Ami pedig azt illeti, hogy megunom a kontemplációt és életem így zsákutába kerül,

(nemde ezt akarta mondani, amikor félbeszakítottam?) ezt el sem tudom képzelni. Itt annyi ember fordul meg és a játék olyan érdekes elemekre bontja szét énünket, hogy a szemelődöt mindig újabb és újabb meglepetések érik. Talán tudja, hogy Monacóban van a világ legszebb akváriuma. A fejedelem milliókat áldoz évente a különböző tengeri szörnyekre, okvetlenül nézze majd meg. Nos, állítom, hogy Monte Carloban van a világ legérdekesebb ember-múzeuma, a legváltozatosabb példányok nyüzsögnek itt, s naponta mindig friss szállítmány érkezik. Nem, kedves barátom, akiben csipetnyi érzék van a humor és a tragikum iránt, nem unja meg sohasem ezt a nagyszerű látványt!

A mérnök olyan lelkesen beszélt, hogy a szalonban tartózkodók közül néhányan érdeklődve néztek feléjük. Lala kényelmesen kinyújtotta lábát s csak röviden válaszolt:

— Az előbb azt mondtam, csodálom Borsen urat. Most hozzáteszem: önt mégjobban csodálom.

Just Béla.

CSEREI SZÁSZ LÁSZLÓ:

CSAVARGÓK ÉNEKE

Se házam,
se bivalyam;
mégse szánom
én magam.

Erdő, mező
a tanyám,
friss patakban
vacsorám.

Ágyat vet a
puha mart,
páfránylevél
eltakar.

Madár-ének
a dalom,
vágyam véle
altatom.

Tüzem lobja
piros fény,
csillag játszik
a hegyén.

Lángos tüzem
messzi süss:
ég feletted
kormos üst,

s ha egy percre
senyvedünk
beléhull az
életünk.

JANKOVICH FERENC:

BÚCSÚZÁS

Kocintsunk hát, hörpöljük ki a bort,
aztán induljunk, nyújtsd kezéd...
Gyöngyházkagylóban ébredt föl a hold —
ó, soha ilyen gyöngyszemet!

Ennyi szépségtől megrogyan a térd,
elszáll a gond s az indulat —
Óh, érdemes volt élni csak azért,
hogy mentünk így az ég alatt...

És hányan mentek így az ég alatt! —
Nyomukban szellemkaraván...
Szellemeik, kiket nem fog már a kard —
és kardtól halt meg mindahány.

Akikre sóhajt, vért hányt a világ:
és nem jajongtak. Hallgatott
bennük a szív és sajgott, mint a láng,
mint az égen a csillagok...

Kocintsunk hát a búra, mely örök;
szítsuk fel tünde csillagunk
e világért, mely reánk sem köpött
és azt sem tudja, hogy vagyunk.

Elmúlhat éltünk, kihúnyhat a láng,
búzölhet szenesen a föld
a gyűlölettől, — akkor is, Múzsám,
a legszebb csillag bennünk tündökölt.

Fénylőbb volt, mint a hold. S ha meghalunk,
a föld nem tudja, mit temet —
de fúvó szélben itt marad dalunk,
cirpel a temetők felett...

J. C. HRONSKÝ :

MÁK JÓZSEF

(REGÉNYRÉSZLET)

Mák János a hegyekbe járt dolgozni. Erdőt irtott.

Széles válla és széles tenyere volt. Rövidesen már semmi se különböztette meg a többi favágótól, fejszéje fölért a többiével s ha vasárnap lejött a faluba, berúgott. Összezavardott a nézése s mielőtt visszaindult, mindig az öccsébe, Mák Józsefbe kötött az udvaron. Inggallérját cibálta, melyet hosszú éjszakákon varrt neki az édesanyja.

— Szeretsz zabálni, mi? — fröcskölte a nyálat öccse arcába s fekete, gyantás öklével a feje körül hadonászott. — De hisz már úgyse soká zabálsz az enyémből, Jóska!...

Ezért félt Mák József enni s inkább rogyásig kaszált, noha még a rövid kaszanyél is magas volt neki és a fenékövel el se érte a kasza csillogó életét.

Cipelte a rózsét és az elrejtett tuskókat, hogy teli legyen a szin fával télire s eljárt a templomba, a viaszból való Szent Jánost és a viaszból való Szűz Máriát nézegette. Valaha, mikor először hozta őt ide anyja, nagyot kiáltott, hogy édesanyja kézzel tapasztotta be a száját és kimenekült vele. Megijedt Szűz Máriától. A viaszon nem tartott jól a festék, rég felpattogzott s az egyik erősen rózsás arcról egész darabok hullottak már le, hogy megrémítette Mák Józsefet. Azt hitte, Szűz Máriának lyukas az arca, azért félt tőle s a Szűz viasz-mosolyából határtalan borzalom szállt feléje. Nagyon soká tartott, amíg megszokta a templomba-járást s ha aztán egyszer elment, éjszakánként egy álló hétig kíserte a mosolygó, viaszból való Szűz Mária, mindig egyforma mereven megállt előtte álmában és egyetlen szót se szólt hozzá soha. De hogy annyi csodálatosat hallott Mária szeretetéről és szenvedéséről, végül is megkedvelte a szobrot, sőt vágyott a viaszból való borzalom után, gyakran más napokon is, nemcsak vasárnap, belopódzott a templomba s hosszan nézte a lyukas arc dermedt mosolyát.

S mikor egészen megbarátkozott Máriával, akkor vette észre, hogy édesanyja sokszor hasonlít erre a viaszból való szoborra.

Szinte elhűlt, mikor először döbrent rá erre; utána hetekig nem nézett anyjára, de a legszentebb asszony szobrára sem. Sápadt lett ő maga is, ha ugyan lehetett még színtelenebb, hordta a füvet édesanyja helyett is és eltűnt a házból, mikor az imádkozott.

Lehangolódt, fáradt volt s esténként meg-megkérdezték tőle a legények:

— Ugyan, mondd, aludttej-Jóska, csak nem vagy szerelmes?

Ő pedig csak anyja fia és Szűz Mária jóbarátja volt.

Egyszer Ūrnapiján csoda történt a házban. Édesanyja soká engedte aludni s mikor fölkelte, bőkezűen etette friss lángossal.

Annyira kínálta, hogy felhőkölt és megróttá anyját:

— Ūgyan, ne etessen már annyira, anyám! Ha János meglátja... Hisz ő erdőt irt...

Majdnem így beszélt s mégis keserűen megrémítette édesanyja, amikor elárulta, hogy aznap jön megkötni az egyezséget öreg Kubanda Ágost. Eljön megegyezni s a délutáni ima után már neki is vele kell mennie, hogy ő is tudja, melyik házból mennyi állatot hajtanak ki a havasi legelőre s hogy ő is megjegyyezze, nem sánta-e valamelyik űsző.

— Jóska, jobb lesz neked majd ott, mint itthon — vigasztalta anyja. — Itthon is lenne helyed, hol aludj, de minek vesse szemedre János minden vasárnap, hogy a ház apátok után csak őt illeti... Hisz János, tudod, nem rossz, csak az emberek tanítják rossz beszédre s ha nem részegeskedne, még ezt is megbocsájtanám neki. De látod, így még az Ūr napján sincs békességünk. Tudod, megmondtam már neki, hogy senki se harap le a házából... S így legalább békességed lesz őszig. Jóllaksz, keresel is valamit s ha majd az állatok hozzászoknak a legelőhöz, könnyű munkátok lesz nektek, pásztoroknak. János nem átkozódhatik majd... De János azért nem rossz ember, hisz ezt nemcsak én mondogatom neked, hanem mások is ezt mondják... S csak fogadj szót Kubandának, mert Kubanda se rossz ember. Hisz sok jó ember van a világon. Odaadom néked apád, Mák bekecsét is, öreg holmi, eltéve tartogatom; s csak takaródz be jól éjjel s ma délben menj el keresztanyádhoz, búcsúzz el szépen és esténként mindig jól nézd meg, melyik irányból jönnek a felhők s feküdj az állás átellenes oldalára, nem fog úgy fújni a szél. Igen, a ház Jánosé és... Ne felejt s el Isten templomában elbúcsúzni Szűz Máriától és a templom előtt tépj egy kis füvet (csak meg ne lássanak s a markodban se vegyék észre a zöldet!) s tedd az Istenanya elé. S aztán nézd meg jól. Ha a kis csomóban nem lesz száraz fűszál, nem kell félned a havason, semmi bajod se lesz. A Völgynél csókold meg a keresztet, a havas felé vezető úton.

Mák József torkán nem csúszott le több lángos, pedig még nem lakott jól. Talán nem is hallotta anyja minden szavát; úgy tűnt neki, hogy nem édesanyja, hanem János áll feje fölött, olykor-olykor megragadja nyakát, lenyomja és ordít:

— Zabálsz, Jóska? Az én házamban zabálsz, mi?

Mégis, mintha tudat alatt emlékezett volna mindenre, amit anyja a lelkére kötött, kívánsága szerint mindent elvégzett, legfeljebb csak az búcsította, hogy anyja nem mondta, búcsúzzék el Jánostól s ez neki magának se jutott eszébe. S ezt hibának vélte, kissé magára is felejtkezett, csak futólag csókolta meg hát a keresztet a Völgnyben s mikor ezt ennyire tiszteletlenül megtette, egyszerre észrevette, hogy a

kereszt közönséges fából van. Kimeresztette szemét s ekkor még a pléhből való Krisztust is csak pléhből valónak látta.

De nem volt ideje, hogy tovább töprengjen.

Hajtotta az üszöket, a hegyeket és a mély és messzi völgyeket nézte, tekintetével befogta a Királyhegy csúcsát simogató felhőket s mikor az állatokkal az álláshoz értek, (útközben a szél jól kifűtta, az eső jól kiverte őket), mikor már a marhák is megszelidültek a fáradságtól, mikor Kubanda Ágost azt mondta: „Isten segítségével ideértünk!”, — ő is tántorgott, de a kakukfű illatát szinte az ereiben érezte, előre lépett, hátravetette vállát s először csattintott az ostorral jókedvében.

Hatalmas hegyoldalak válaszoltak neki.

Este lopakodott a völgyekbe, a mélységekből, mintha kutakból jönne, sötétség tört elő, kékes fényben játszott s fölötte, a nyugati gerinceken olvadt arany csorgott szét. Aztán hatalmas, láthatatlan pókok érkeztek s szürkés pókhálóval beleszőtték az éjszakát a völgyekbe. Az égbolton, mely itt a havason még sokkal nagyobb, felgyúltak Isten lámpái s Mák József elfelejtette megnézni, merre tartanak a felhők; oda feküdt, ahová Kubanda Ágost parancsolta.

Mindjárt észrevette az egész csodát, jól látta, hogyan porlik a tűzön szikrává a borókafa, hogyan szállnak a szikrák messze magasra, míg egészen az égboltra nem érnek s ott világítanak tovább, hogy még több több lámpája legyen Istennek.

— Ugyan, minek nekem a ház? — mosolyodott el hirtelen József. — Minek?... Legyen csak Jánosé. Minden embernek van háza, de csak legyen; nekem nem kell. Az én házam úgysis a legszebb. Igaza volt édesanyámnak, jó söröm lesz itt.

S jól is ment Mák József sora. Kubanda Ágostot atyjának tekintette s jónéhány évig csak azt várta, mikor jön el a növendékmarhák kihajtásának ideje. Várta a pásztortűzet, mely csillagokat szült; ilyen pásztortűz nem lobogott máshol, csak a havason.

Éveken át várt, mindig hosszan nézte a vörös lángnyelveket, mintha érezte volna, hogy egyszer olyasmi történik a szeme előtt, amit sohase felejt el.

Igy is volt.

Egyszer a szikrák az egész égboltot teleszórták rőt fényvel s hiába törölte ki az álmat a szeméből, azután is, hogy magához tért, ugyanolyan volt minden, mint elébb: rózsaszín éjszaka jelent meg a gerinc fölött. Tetszett neki a csoda, de néhány perc múlva mindent elrontott Kubanda Ágost.

Pedig Mák József az hitte, alszik; mert hiába volt már néhány éve segítőtársa, nem tudta milyen a pásztor álma. S most Kubanda váratlanul, gyorsan felpattant, megragadta a legközelebbi követ s a tűzre dobta.

— Kelj fel, Jóska! Hányj gyorsan követ a tűzre! — parancsolta Kubanda. Oly fürgén rendelkezett, hogy Mák Jó-

zsefnek ideje se jutott a gondolkozásra, csak engedelmessé-
dett s biztosan tudta, hogy a kövekkel elfojtják a ragyogást,
mely őt ugyan megcsalhatta, de Kubanda tudja rója, hogy
rossz jel.

— Jóska! — reszketett az öreg pásztor.

Ebben az egy szóban mintha feljajdult, felnyögött volna.
Mák József mellett térdre borult s imára kulcsolta kezét.

— Rossz az idő — suttogta s aztán már József is meg-
rémült, mert a rózsaszín fény a gerinc fölött csak nem tűnt
el, sőt mintha megnőtt s élt volna, úgy szitált a csenevész
fenyők fölött.

József először ijedten nézett, aztán mint a héjja, végül
is lecsuklott a feje s csendesen a földre borult Kubanda
mellé.

Soká maradtak szótlantul.

Talán egy-két óráig is. Aztán elsőnek az öreg szólalt
meg:

— Hát, Jóska, melyikünk menjen le? Te, vagy én?

Nem válaszolt mindjárt, tünődve nézett szét.

— Én vigyázok az állatokra, menjen inkább maga. Ma-
gának háza is van...

— Hogyan... van... Ha ugyan még van... Elmegyek.
Mégvárom az éjfélt s aztán útnak indulok. Úgy vigyázol majd
az állatokra, ahogy tudsz.

A tarisznyáját is előkotorta Kubanda az útra, nyakába
akasztotta, de mikor fel kellett volna állnia, tagadólag rázta
meg fejét s nem mozdult.

— Jobb lesz, ha te mégy, Jóska. Nincs házad... s gyor-
sabban is térsz vissza, mint én. Menj.

Mák József ment. A hegyoldalakon lefelé menet, sebe-
sen verdeste le a harmatot; éppen kezdődött a reggel, mi-
kor a faluhoz közeledett.

Mintha vezette volna valaki, azonnal megtalálta anyját.

A pataknál ült néhány csikos párna mellett, arccal a
fal felé fordulva. Tompán, mintha másfelé kalandoznának
gondolatai, így nézte az óriási tüzet, melyben kis házak sem-
misültek meg s nem félt már a fekete karmokká merevedő
égő gerendáktól sem; a gerendák aztán összetöredeztek, egy
csomóra hullottak s nemsokára elhamvadtak.

— Dravcsoké, Rusznyáké, Boselyáé, Oravkiné, Hancsiné,
Latináké és a miénk is... Oda van már a Jánosé is... Az
egész alvóg egy hamú. Reggelre oda lesz a Kubandáé is.
Arrafelé törnek a lángok, ha ugyan meg nem akadnak a
templom alatt — merengett Mák József, miközben csende-
sen közeledett anyjához s nem tudta, hogyan üdvözölje.

Hogyis?

Megnézte: ezen az éjjelen eltűnt anyja arcáról minden
szín s csak a meztelen, sárga viasz maradt.

De még ez se rendítette meg annyira Mák Józsefet, mint
az, mikor délután Mák Jánossal találkozott, mikor össze-
sebevezve, mocskosan s a fáradtságtól meggörnyedve látta.

Végtelenül megszánta, mintha azt mondta volna neki a bátyja:

— Látod, Jóska, most már egyformák vagyunk. Csak egy csomó hamu maradt a házból, s ugyan mit kezdhettek a hamuval? Ha bírod a lábad, nézz körül kissé a mezőkön, keresd anyánk két kecskójét, hátha megtalálod őket.

Lehet, hogy valóban ezt mondta neki Mák János, de felszedelődzködött, igaz, azért is, mert nem messze felzokogott keresztanyja; olyan keserűen nyögött fel, hogy elviselhetetlen volt Mák József számára. Ilyennek gondolta a pillanatot, amikor nem jön sírás az emberre.

András Károly fordítása.

NICHIFOR CRAINIC:

HAVASI DAL

Az Ó-romániai Bulbukata-ban született 1889-ben. Az egyetem teológiai fakultását Bukarestben és Bécsben végezte. A hagyományokhoz ragaszkodó román költészet tipikus képviselője. Esszéit komoly, vallásos áhitat és miszticizmus hatja át. Ő alapította a „Lamura“ című folyóiratot. Több napilapban írt publicisztikai cikkeket. Rainer Mária Rilke-ből és Tagore-ből fordított románra.

A magas ég elnyel engem is a fenyővel együtt
s a mély szakadékkal együtt énekelek, ha szél indul,
a hallgatással együtt alszom el egyedül
s a meredek sziklafal hangjával együtt halok el.

A tűnő fénnel együtt oszlom széjjel,
elenyészve a lombsátor fölött
az őserdőben, amely reggeltől estig
avartól és lomboktól szagos.

A hegycsúccsal együtt homlokom is felhőket emel
a völgyben együtt tenyerem is az ég felé lendül
hogy mint egy fészekben ringassam a madarakat.

Harasztként miért nyugtalankodol megnyugvás nélkül,
én mohaként akarok a sziklán maradni,
de a forrásokkal összejövök és megyek velük
a tenger felé, a tenger felé.

András Károly fordítása

VÉGH GYÖRGY :

JÁNOS VITÉZ*

(KÖLTŐI JÁTÉK)

PETŐFI-vel voltam az éjszaka együtt,
a pompás borokat igen dicsérgettük,
pecsenyét is faltunk, kövér libacombot,
gúlaként meredtek előttünk a csontok.

Aztán halat ettünk, szarvashúst gombóccal,
hét pár tormás virstlit mustáros mártással,
tálunkon sziszegő csótészta tekergett,
ettünk habos krémest meg mákos-tekercest.

Mostanában úgyis eleget koplalok,
ezért végigettem az egész étlapot.
Petőfi fizeti, nem kerül pénzembe
— Még egy túrós csuszát, még egy dinnyét ide!

Amikor Petőfi már alig szuszogott,
a hájas kocsmáros hozott egy csomagot.
— Az úr, (— ez én vagyok —) éljen még sokáig,
legalább a malac föltámadásáig.

Rémülten bontom ki a piszkos csomagot,
hát ott lelem benne szegény kis malacom.
Kolbász lett belőle, hurka, füstölt sonka:
mégis lett belőle — kutyából — szalonna.

— Miért sírsz? — kérdezte Petőfi borongva.
Izgatta szaglását tán a füstölt sonka,
mert ádámesutkája szaladgált oly gyorsan,
mint az eltévedt vad a sűrű nádasban.

— Malacom siratom, koszos kis malacom,
jujujujj, brühühü, jaj, hol a madzagom?
Felkötöm magamat, ihol ezzel menten —
s egy kampósszög felé nagy bátran lépkedtem.

Petőfi azonban elkapta a karom:
— Ne tetézd nagyobbbal, nagy az én bánatom,
ne kösd föl magadat, igen megkérnélek,
szeretnék valamit elmesélni néked.

Tudom, jóra bízom, tudsz titkot tartani:
holnap már mindenki erről fog beszélni.

* A költő ősszel megjelenő kötetéből.

Elmondom hát néked János egy kalandját,
a Vitézét, biztos sokan hiányolják.

Szeme tűzben égett, reszketett a hangja,
lázba hozta ötet Jánosunk kalandja.
Kortyolt egy jó nagyot, torkát köszörülte
s izgatott beszédét eképen kezdette:

A csavargó szélben, mintha kendő volna,
lobogott az erdő véres koronája.
Fények imbolyogtak a tömzsi fák között
s az őzek álmára két szarka örködött.

Ketten virrasztottak, egyik a másikra
vigyázott éberen, nehogy ellophassa
a szomorú őzek bánatos mosolyát,
meg a tündérlányok fényből szőtt ruháját.

Ébredezett János, édes volt az álma:
fürdött ép a tóban lelke Iluskája,
vidáman lubickolt a lenge habokban,
mint az ezüst pisztráng a hives pataokban.

Kecses hattyú ringott bárkaként a vízen,
de bizony nem volt ám fehérebb még ő sem,
még a könnyű hab is, ahogy kebléhez ért,
elütött színétől, nem volt olyan fehér.

Haja aranyától tündöklőbb a felhő,
bőre illatától részegebb a szellő.
derűsebb az égbolt a szeme kékjétől,
ragyogóbb a világ csodás szépségétől.

Szép álmára János nem sokáig gondolt,
mint varjúk keringtek fölötte a gondok.
Lázak sorvasztották, bánat emésztette,
keserű szíve őt e szókra készítette:

— Küldj elém, Úristen, küldj egy szörnyű vadkant,
lándzsás agyarával bizton összeroppant.
Vagy küldd el angyalod, hadd vigyen el innen,
vakító pelben, hadd vigyen el engem.

Ölj hát meg engem, de ne öljön a bánat
láthatni még egyszer kedves Iluskámat.
Inkább vájja szívem két fekete holló,
elfáradt eszemet három fehér holló.

Nagy volt ám az erdő, vagy két napig kószált
még a gyors szellő is, csak amíg kitalált,
újabb hét napig a mezőkön bolyongott,
a tenger partjára csak azután jutott.

János itt az erdön oly sok mindent látott,
hogy erről mesélni tudnék vagy két hetet,
egyet bizonyára, de egy hosszú éjjel
biztos tele lenne tündéri mesémmel.

Látott ő ijedten szellőt vetkeződni,
rakoncátlan fűrjjelel baglyot mérgeledni,
látott a tó partján halat bolyongani,
verebet sétálni, medvéket szántani.

Hát ahogy mendegélt, két aggyastyánt látott,
mint egy megroskadt fa, hajlott volt a hátuk,
lengett a szakálluk, mint a selyem kendő,
megvolt mindegyikük biztos száz esztendő.

— Árvák vagyunk, — mondták, — se apánk, se anyánk
nincsen, aki gondot viselhetne reánk.
Egy tündért szeretünk, egyet mind a ketten,
melyikünké legyen, azt döntséd el menten. —

— A lányt kéne látnom, hogy igazat tegyek,
azért a tündérhez tüstént vezessetek,
hogv igazat tegyek. — Azt mondták: mehetnek,
szemük összevillant és útnak eredtek.

Mentek, mendegéltek, estig meg se álltak,
az utat belengték már a kékes árnyak,
mire elérték a kincses tündérlakot,
ahol a tündérke egymagában lakott.

A kapu fényből volt és árnyból az ablak,
a tündérek bizony ilyen házban laknak.
Hópehely függönyök takarják el őket
s lábuk alatt leányhajból van a szőnyeg.

Holdsugárból voltak a falak, a termek,
a lábtörlő helyén tigrisek hevertek,
s nehogy piszkos legyen, tisztára ők nyalták
minden belépőnek úttól poros talpát.

Megjelent a tündér fényes köntösében
az éjtszakát hozta haja ébenében.
Szeme olyan kék volt, mint az őszi hajnal,
tele mosolygással, tele néma jajjal.

Hangja alig hangzott, illat lett belőle,
vagy egy elhagyott lány téli szemfedője.
Bájos pirulása: mint dércsipe rózsza,
koszorús homloka álmok hordozója.

A tündérleányzó Jánost elbűvölte,
szívéből Iluska emlékét kiölte,
rabul ejtette őt gonosz mosolyával,
szeme zenéjével, hangja illatával.

Hívta őt a tündér: — János, kerülj beljebb!
üresek nélküled a kristályos termek,
úgy vártalak téged hosszú évek óta,
gyere beljebb, János, lépjél otthonunkba.

Ha itt maradsz nálam, nem lesz semmi gondod.
Szelíd árnyékunkkal befednek a lombok.
Harsány örömök közt élünk itt az erdön,
mint a nap sugára az aranyló felhőn. —

Hajlott bizony János a tündér szavára,
hej, be messze volt már lelke Iluskája!
Be is lépett volna a tündéri lakba,
ha a két aggastyán karon nem ragadja.

Megkérdezték tőle: — Mi lesz a leánnyal,
szeme zenéjével, hangja illatával?
János azt mondotta, hagyják őt heverni
és ha majd fölébred, igazat fog tenni.

Vakarta mindkettő szép fényes kobakját,
azon tanakodtak, hagyják-e, ne hagyják,
addig tanakodtak, míg János elaludt,
meg-megrezegtetve a mennyei kaput.

Mert ahogy ő horkolt, nem horkolt még senki,
a mennydörgés ahhoz elenyésző semmi,
még jó, hogy süket volt a két öreg ember:
olyan süket voltak, mint az ázott kender.

Megint álmodott, de nem volt jó az álma,
verte Iluskáját gonosz mostohája.
Sírdogált a lányka, mint az őszi égbolt,
tán hulló könnyei hozták el a záport.

Meegredt az eső, mint a lány sírása,
csöndesen hulldogált az erdei tájra.
Könnyű ködlepelként belengte az erdőt,
még a ritka fehér holló is megfürdött.

Ébredezett János, bánattal szívében:
a mostohát látta itt tündér képében.
De nem fogott rajta bűbajos hatalma,
jó furkós botjával nyomban elzavarta.

Bánkódott, hogy reá így hatott a pompa
és a két öregnek ezeket mondotta:
— Nézzétek a felhőt, a napot elfedi,
nem jutnak a földre pillogó fényei.

Sötét lesz az erdő, sötét, mint a bánat,
én sem feledhetem törékeny mátkámat.
Könnyű a szellőnek, ő nála teremhet,
míg én csak szemérről, hajáról merengek. —

És ezzel Jánosunk nagy útjára indult,
a gonosz tündérre már nem igen gondolt,
inkább fürkészgette a homályos utat,
ki a nagy erdőből vajjon hogyan juthat.

Lomha árnyak ingtak az ösvényen által,
nekigyürkőzött hát az erdőnek bátran.
Mögötte a fák közt homály feketéllett,
mikor nekivágott a kék messzeségnek.

Kifulladt Petőfi a heves beszédben,
szép volt ám a kaland, szebb volt mint reméltem.
Sóhajtottam egyet s megkérdeztem tőle:
— Csakugyan oly szép volt Jancsi szeretője? —

Tűnődve nézett rám, villámló szemében
mint kék láng villant föl Etelkának képe.
— Szép volt bizony, oly szép, hogy hasonlatot rá
egykönnyen ítéletnapig se találnál. —

Aztán a jelenről beszélgettünk hosszan,
hogy miket csinálók, intett, hogy dolgozzam.
Én Anniról szóltam s öntöztem az asztalt,
ő meg bátorított s eképen vígasztalt:

— Visszajön meglátod, ha oly nagyon várod,
szívünkön viseljük csöndes boldogságod,
szeretünk mindnyájan, te kis gonosz angyal
s fölkeresünk holnap, tán Arany Jánossal. —

Még boroztunk kicsit s verseket szavaltunk,
ő a „Pató Pál úr”-t, én az „Aranyhattyú”-t,
amit majd megírok, ha időm lesz rája,
aztán „A malac”-ot, nagy mulatságára.

De már bezörgetett a hivatlan reggel
s én nem maradhattam híres vendégemmel.
A falnak fordultam, eldobtam a pennát
s a fülemre húztam a jó meleg dunyhát.

Végh György

IJJAS ANTAL:

KÜLVÁROSI ÉJSZAKA (1931)

REGÉNY

— Van! — mondja az majdnem nyersen és lilárafagyott kezeit belesüllyeszti a zsebébe, azután leveri mind a két láb otromba zsákvászon kötegeiről a havat és majdnem az ajtótetőig magasodó óriásként bevonul előttünk, be a sarokajtón az L-alakú sarkosan szétfutó óriási söntésbe. Valóban fény fogad bennünket, zaj, füst és szesz szaga, kopottruhás napszámosok, az életnek és a sorsnak éppen olyan kivert kutyái, mint mi vagyunk. A blokkológép mögött szürkearcú, fáradt, ideges és szigorú öregzsídó ül. Itt előre kell fizetni. Míg lecsattogja a rendeléseket, megbámuljuk a dagadt vörösarcú keménykalapost, aki a belsőzsebéből zacskót húz elő, a zacskó tele van ezüstpengősökkel, kétpengősökkel, még ötpengősök is akadnak. Miért áll közénk, bele ebbe az állati munkába, ha ennyi pénze van? Ő azonban átnéz felettünk világoskék kőkemény pillantásával és senki sem szólítja meg, senki sem kérdezi tőle, — ne higgye, hogy akármelyikünk a pénze után dörgölődzik. Gyors egymásutánban rendel egy-egy féldecit, megissza, odamegy a kályha mellé és a háttal odaáll. Átázott ruháiból és a cipőjét körültekert rongyaiból gőzölögve áradt szertesztét a pára. Miskolczi bácsi meg én inkább leülni szeretnénk és amikor körülnézünk, egyszerre többen is kelnek fel az ottlévők közül és adják át a helyüket, — tudják, hogy utcáról jöttünk háromórai lapátolás után, tudják, hogy kemény és nehéz munka volt, járt érte a pihenés. Az egész azonban nem tart sokáig. Mennyi idő lehetett az, amit ott falnak vetett háttal aludtam a lócán? Éppúgy lehetett öt perc, mint másodpercnak egy tört része. Belezuhanam az álomba és inkább az öntudatlanságba, mint valami sötét meleg kútba, — valószínűen nem tartott tovább mint egyetlen másodpercig, amikor szervezetemben összezárult a pihenés, a sötétség, az öntudatlanság, a meleg. De vége: Miskolczi bácsi rázogat: itt az idő, gyerünk. Körülöttünk éles sárga és nyugtalan fény, zaj, és meleg, én azonban fázom. — Fázom és a vállaim égnek a fáradtságtól és a zöld lódenkabáton átszivárgott fagyos hólétől. — Ott künn majd felmelegszik, — közli újra halálos biztonsággal találva el gondolataimat Miskolczi bácsi.

Való igaz: az idő odakünn nem is tűnt fel hidegnek. Mintha csakugyan a meleg folytatódott volna a hótól kavargó éjszakában; újra nekilátunk a már több mint félméter magas hó halmokba hordásának, az ember lehajol, hogy félredobja a havat, lehajol, hogy újra félredobja, ismét lehajol és újra félredobja. A munka egyhangú és fárasztó.

Mi hármásban dolgozunk együtt Miskolczi bácsi, a keménykalapos, meg én. Összedolgozunk, a keménykalapos láthatóan hozzánk húz. Vajjon ki lehet?

Most azonban nincs idő ezt kérdezgetni, jól meg kell szorítani a munkát, az öreg diktálja az ütemet mind a hatunknak, a munkaidő második felében vagyunk és „megszá-moltatnak érte”, ahogy Miskolczi bácsi kifejezi. Valamiféle kedvezésre is igény tart, előbb szeretné megkapni azt a négy pengőt, ami jár, a pénzfizetés legelején, hogy még át tudjunk szaladni a Szövetség-utcai pincéhez, hogy még be tudjunk állni az éjszaka második felében dolgozó ottani csoporthoz. Itt nem lehet. Egy helyen nem vesznek fel embert két munkaszakaszra. Tizenkétórai hólapátolásért nem vállal felelősséget semmiféle hivatal. Erről beszélgettünk kettesben, fojtott hangon abban a hitben, hogy a keménykalapos nem érti, azonban hamarosan kiderül, hogy mégiscsak megérti és hozzá is szól.

— Magukkal tartanék — jegyzi meg — átlógnék én is. Inkább én is egy kicsit megszorítom. — A közember egyszerű ízes nyelven beszélt abban a külvárosi tájszólásban, amely az egész ország összes vidékének tájszólásából itt keveredik együvé a pesti mellékutcák szövevényében és alakul ki belőlük egy új egyetemes tájszólás: a budapesti.

Hogy ez ilyen otthonosan és érthető hangon beszélt, Miskolczi bácsi rábólint: — Majd megpróbáljuk! — s közben igen erős tempót vezényel és egyszer-egyszer eltűnik hátrafelé ugyanennek a munkasorozatnak közöttünk dolgozó csoportja felé, ahol a felügyelő altisztekkel próbálkozik, bennünket mindenképpen a többiek élén engedjenek ki a fizetéshez. Úgy látszik, majd sikerül is.

De a munka olyan, mint amikor az ember követ hengerget fel valami domboldalon: a domb másik felén magától gördül lefelé a kő. Szinte vonszol bennünket magával a lefelében levő munka és egyszercsak megjelenik előttünk az egyik altiszte és kifelé irányít. Szó, ami szó, megszolgálta a kedvezést, mert jól dolgoztunk. Úgy dolgoztunk akár a kubikusok. Lefelé csattogunk a lépcsőn, az ezüstpengősök készíttve várnak, aláírunk, azután: neki az éjszakának.

Kiszabadulva a csapat és a munka kötelékéből, mintha valami olyan helyről szakadtunk volna el, mint ahol biztonságban és melegben voltunk. Egyszerre fázni kezdünk és érezni kezdjük, hogy a szél hóval hord tele bennünket és hogy lépésről-lépésre kell bukdácsolni a magas hóban. Elhúzzunk a Városi Színház üres, sötét óriási épülete mellett, elhúzzunk a Tisza Kálmán-térről a Rákóczi útra kivezető nagy széles utcán, a Rákóczi-út úgy lángol előttünk, mint valami hóval borított óriási ostromsánc, elektromos lángok soraival megvilágítva, betakarva a hulló hó kegyetlen viharával. Most újból olyan az éjszaka, mint valamiféle álom.

(Folytatjuk.)

Ijjas Antal

HEGEDŰS ZOLTÁN:

FÜST ÉS FÜTTY

KATONAVONAT

A mozdonyra lombos faágat tűzött
a kormos gépész. Kendőt rázott a nép.
Szalmán utaztunk, hogy bajunk ne essék
és hallgattuk, hogy pattog a kerék.

Majd idéztünk sok békés, régi estét,
fütyürésztünk a zárt marhakocsin.
Merengett fenn az Úr a tintás égben
a sisakunk kizöldült ágain.

Zörögve vitt a mozdonyunk az éjben,
tanyák iszkoltak el a messzeségben,
a füst s a fütty mögöttünk elmaradt.

Kiszálltunk csendben. Lent az erdőszélen
szurony villant, s a ködös csillagfényben
gyilkolva lestük már az árnyakat.

PIHENŐ

Fénylett a nap. Nótázva ültünk körben,
míg csöbröt hordtak elénk a lányok.
Mi lábat áztattunk a csöbörben
és csodáltuk a békés világot.

A tavaszi nap ruhánkat szárította,
az ereszen sok tarka rongyunk lengett,
úgy ültünk ott, a hasunkat kitolva,
mint kövér keleti fejedelmek.

Zsibbadt talpunkat veregettük
a csöbör sikamlós fenekére,
s pipánk jó füstjét eregettük.

s ahogy a füst gyült fel az égre,
lányok ültek a kerítésre:
mi meztelen lábukat neveltük.

EGY FOGOLY

Ott is! a börtönudvar ronda, tetves
kövén is konokan dalolt.
Most ott lebeg a furcsa, nedves
éjben, miként a hold.

Ifjú volt és költő. A halált
lenézte, mert az ábrándokba hitt!
Csengőn dalolta nemzetének
tüzes, lidérces álmait.

Feje most a pacséri temetőben
a fű között, mint sárga tök virít.
Ifjú volt, szakállas, sárga, tetves.

Költő, ki a köveken is dalolt!
Most ott lebeg némán a furcsa, nedves
éjben, miként a hold.

Hegedűs Zoltán

G. K. CHESTERTON:

M U Z S I K A

A zengő réz s a cimbalom
hiába szól már, fületem
lárma nem háborgatja már,
se diadalmas, nagy üzenet.

Örökre megszűnt gőgöm is,
nem csábít immár a világ
s úgy tekintem, mint süllyedő
a drága kincsesládikát.

De láttam: arca s homloka
szelíd szavamra felvidul
s miként a liliomvirág,
ő is az égbe magasul.

Nincs semmi veszve, mondtam ott;
a fül nem hall, de lát a szem —
láttam kacagni (ó, be szép!)
s láttam könnyezni csöndesen...

Raics István fordítása

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

KÉTFÉLE MESSIANIZMUS

Lehet-e ember oly vakmerő, hogy Isten terveit kutassa? Lehet-e elég éles emberi elme, hogy felismerhessen azokból valamit? És ha felismerni vélte, bizonyíthassa? Nem lehet. Képességeit és jogait egyformán felülmúlja ez a feladat. De kellő alázattal, nem igényelve magának a fellebbezhetetlen igazság előjogait, elmélnednie szabad felettük.

Az alábbi elmefuttatásnak szigorúan ez áll a háttérében. Alázattal értékelendő. Annál is inkább, hiszen aki írta, még csak nem is szakember. Észrevételeinek valahol a józan parasztság elmélkedései között van helye.

I.

Két népe van a világtörténelemnek, melynek életlításából és minden ténykedéséből kiirthatatlan a *messianizmus* tudata. Az a meggyőződés, hogy világot megváltó személynek, eszmének, ténynak vagy teljesítménynek kell az illető népből kitermelődnie. A messianista gondolat azon két nép lelkében mint létezésének végző oka szerepel. Kicsendül nemcsak kiválasztottjainak írásaiból és rendeltetést boncolgató elmélkedéseiből, hanem benne van a legkisebb kisember mindennapi levestálának fenekén. Minden ezen keresztül értékeltetik, ezen keresztül történik és a teljesedés külsőségeiben végül is csak az illető nép faji, vérmérsékleti adottságai okoznak különbségeket.

Mondom, két ilyen népet tudok a világtörténelemben. Egyik az orosz, másik a zsidó. Mi van ezek hitének mélyén, később beszéljek róla. Micsoda öncsalás, milyen vérben gyökerező önámítás. Önámítás, hiszen Messiás csak egy van, Aki el is mondotta mindazt, amit az emberiség megváltására szükségesnek tartott. Újat semilyen új „messiás“ nem mondhat és semilyen új messiási áldozat ki nem érdemelhet.

*

Mi az orosz messianizmus? Minden írójuk művéből kicsendül. Legutóbbi „teljesítményük“, a szovjet-orosz sem egyéb, mint ennek terméke. Az orosz azt tartja magáról (kénytelen vagyok itt az oroszokról, mint egységes fajképről beszélni, jóllehet ember-tani szempontból ezt joggal lehet kifogásolni, — mert a messianizmus hitében úgy látszik, minden orosz találkozik) — hogy ő hivatott arra — *mint nép*, nem mint egyén — nemcsak hogy valamiben előbbre vigye az emberiséget, hanem hogy el is juttassa a földi boldogságnak olyan állapotába, ahova végül is minden élő vágyakozik, az eljutás halvány biztonsága nélkül. És miképpen? A messianizmus gondolata ősi emberi misztériumon keresztül nála is a *megváltás* és *áldozat* fogalmával azonosul. Az áldozat szereposztását a szláv fajiság befelé élő, önmagát kínozni nagyonis hajlamos, szinte mazochista mellékízü beállítottsága dönti el. *Az orosz meg akarja váltani a világot azért, hogy önmaga legyen érte az áldozat.* Áldozatul esésének bére lesz az emberiség boldogsága.

Cárok éltek ebben a hitben. Más népek váteszei is írtak és hirdettek ígét. Sokuknak megfordult lelkében a gondolat és szándék: boldogabbá tenni az emberiséget. De egyik népnek sem volt tudott és akart szándéka ezért önmagát áldozatul dobni. Az oroszoknak igen. Ez az ő messianizmusa.

*

A zsidóság messianista hite lényegesen különbözik ettől. Valószínű, hogy mióta zsidóság él a világon, egyetlen zsidó sem forgatott olyan terveket a fejében, hogy önmagát feláldozva a többi embert boldogítsa. Nem, a zsidóság messianizmusának hivatása és tartalma az, hogy az a bizonyos messiás, ki őt, mint népet és az ő fiait, mint egyéneket, a világ uraivá teszi, az ő kebeléből fog származni. Mikor, hogyan, erre vonatkozólag — mióta az egyetlen Messiás éppen az ő fiainak kezeitől megfeszítettet — meglehetősen elvont, elmosódott, abrakadabrisztikus vélemények vannak forgalomban. Viszont éppen ebből következik, hogy minden egyes fia magában hordja a zsidóság királyának lehetőségét, mint Napoleon katonái a marsallbotot, és ebből következik az is, hogy mindegyik akar is felülkerekedni. Hiszen *hátha éppen ő a kiválasztott messiás?*

Ez a messianizmus más, mint az oroszok szenvedőleges és kollektív önmegadása. Egyéni, tevékeny, önző, keménykezdű, mohó és magának való. Megváltani akar, de *csak önmagát*. És nem áldozat árán, hanem a győzelem mámorával. És ha éppen áldozat kell a megváltáshoz, ezt a szerepet inkább másnak engedi át...

II.

A szunnyadó többi népek között, melyeknek önmagukat illető tervei nem igen lépik túl a családi jövő, vagyis a legszűkebb kollektívizmus szolgálatát, vagy ha éppen imperialista akarásokat mutatnak is, messianista színezetük nincs, ennek a két messianista hitnek természetszerűleg hatást kellett gyakorolnia. Elsősorban a tevékeny és törtető zsidó messianizmusnak. Közben persze az orosz sem maradt télen a maga küszöbén belül.

Nem véletlenség, hogy az ortodoxiának, mely Bizáncban született és lényege a Róma fennhatósága alól való szabadulás volt, lassanként igazi hazája a Szent Oroszország lett. A népek faji adottságaik szerint alakítják ki világnézetüket vagy fogadnak el kívülről érkező szellemi áramlatokat. Ahogy nem véletlenség a magyarságon belől sem, hogy mely folt lett protestánsná és maradt meg katolikusnak, úgy az ortodoxia éltető Szentlélek nélkül maradt passzivitása — mondhatnám, maradisága, hiszen az ortodoxia fogalma is a *régi* mellett való *merev* megmaradást jelenti — csodálatosan megfelel az orosz lélek ködökben élő, szétfolyásra hajlamos, minden ujjlenyomatot puha viaszként megőrző, éppen ezért nagy és egységes lendületre, új, haladó megvalósításokra képtelen anyagának. Micsoda lényegében a kereszténységen belől az ortodoxia? A katolicizmusnak haladóképesség, életfrisseségre mutató alakulóképesség nélküli változata. Micsoda a népek között az orosz? Az európaiasodás képességeit magában hordozó, de azokat lelki bezártsága miatt érvényesíteni nem tudó, egy helyben forgó tömeg.

Az orosz nép és az ortodoxia összetalálkozásából szükségszerűen következik azonosulásuk. Ennek természetes következménye

viszont az, hogy az igazi kereszténységet a pravoszlávia épen hívőinek tömege miatt állandóan veszélyeztette a múltban, főképen azért, hogy mumiává merevítette Eurázia területének kétharmad részét és így a katolicizmus terjedését kelet felé lehetetlenné tette. A pogányság, Buddha és Mohamed helyébe könnyebb Krisztust állítani, mint az ortodoxia álkeresztény, merev ikonjainak helyébe!

Mi adta most már az oroszoknak a messianista hitet? Az ortodoxia terjesztését tartotta-e messiási elhivatottságának elősorban? Vagy faji adottság a messianizmus nála, akárcsak a germánok a szervezkedés és a kínainak a bölcs mosoly? Nem fontos most. Fontos csak annak megállapítása, hogy annak a messianizmusnak, mely végül sem tudott egyebet hozni megváltásul, mint az ortodoxia merevségét, teljes kifejlődési formájában csődbe kellett fulladnia. Az orosz megváltó ortodoxszá kívánta merevíteni a világot. Nem tehette meg, életerő hiánya miatt. Maradt neki a messianizmus másik lehetősége: *áldozatul esni* egy másik, életrevalóbb „megváltónak“, eszközül bárkinek, aki akarta. Ez lett számára a másik messianista nép: a zsidóság.

III.

Ha a zsidóság szellemi képességeit, érvényesülés terén kitűnő szímatát egyéb sem igazolná, mint az, hogy megtalálta pontosan az orosz népet főrekrvései anyagául, ezzel is elismerést érdemelne azok részéről, kiknek szemében az érvényesülni tudás a legfőbb emberi érték. A zsidóság népiségét és egyéneit: *önmagát* istenítő messianizmusa szükségszerűen az anyag felé terelte megváltásba vetett hitét. A renaissance-szal kezdődő nagy elszakadás a túlvilági vonatkozásoktól szükségszerűen került a zsidóság kezén egy vonalba az anyagiassággal, és a materializmus, mely az orosz szovjetekben érte el elméleti és gyakorlati kiteljesedését, tulajdonképpen dedunokája az európai keresztény egységtől először megkülönböztött ortodoxiának.

Oroszország és ortodoxia. Zsidóság és anyagelvűség. Az ortodoxia és a materializmus teljeseződését hozó huszadik század fel-sorakozva és szerepüket várva találta ezeket.

*

Ma már nem titok, hogy mindegyik magában hordozta a halál csíráit. Sem az ortodoxia, sem a materializmus nem lehetett képes arra, hogy életet adjon a világnak. Egyik csak a cári Oroszországot hozta létre, másik a világháború előtti Európát, a világháborút és az új világháborút. Külön-külön sem voltak üdvőt hozók. Hát még együtt!

És itt következik, amit emberi találgatás próbál megfejteni Isten végtelen szándékaiból és utáiból. A hirtelen és okoskodó, maga bölcsességét mindennél magasabbra helyező ember számára nincsenek elég erős érvek, hogy meggyőzzék nézeteinek tarthatatlanságáról. Ha csak *ad absurdum* teljeseződésében nem látja elveit, észérvekkel ugyan meg nem győzhető. És itt szólal meg a Gondviselés!

IV.

Emberi gyarló szavakba foglalva így hangzanék Szent Szándéka.

— *Ortodox kereszténység kell nektek és imádjátok az anyagot! Egyiknek nem kell az én helytartóm és saját szájatze szerint*

akarja formálni a szent tanokat! A másik csak azt ismeri el, amit kézzel megfoghat és egyszerűen lomtárba akar tenni Engem, agy-
rémeivel egy helyre! Hányszor próbáltam összegyűjteni fiait az új
Jeruzsálemnek, hányszor akartam megérteni gögös fejűkkel té-
velygésüket! Megkövezték az én prófétáimat és aranyborjút öntöt-
tek maguknak. Elpusztíthatnám őket, sőt még pusztítanom sem
kellene, elég volna magukra hagynom őket és elvégeznék magukon
önnön üléstüket. De őt igaz kedvéért megkönyörülök rajtuk és
most már saját nyelvükön szólok hozzájuk!

Ortodoxia kell nekik és anyag! Legyen nekik az ő kívánságuk
szerint! Időm van, tért adok. Itt van ez a két nép, mely minden-
áron messiás akar lenni az igazi Messiás helyett. Hát teljesedjék
az ők kívánsága is! Aldozat akar lenni az egyik, hadd legyen ő
az áldozat. Száznyolcvanmillió ember szenvedését elfogadom áldo-
zatul azért, hogy beteljesíthesse felette az anyag mennyországának
minden törvényét az a faj, mely az Én Fiamtól akarja megváltani
a világot. Hadd lássa általuk a világ, mit istenített! Aldozatul esik
az egyik, de majd feltámad. A másik ura lesz a világnak, ahogy
kívánja, de abba fog belepusztulni. Hadd falja fel egyik a mási-
kat azáltal, hogy betölti akaratát. A gögös ember pedig okuljon,
látván beteljesedni Nélkülem álmodott álmait! Legyen! Én nem
állok útjába ...

*

... Szovjet-paradicsom. Az anyagelvűség minden törvényének
kijeljesülése... Zsidó uralom, mely kipusztítja az ortodoxiát... Az
orosz nép 20 év alatt 32 millió emberéletet áldozott fel az anyag-
elvűség gyakorlatban megvalósított tanainak. Közben a zsidóság,
mely az anyagelvűség szellemében kívánta forradalmasítani a vi-
lágot, kihívta maga ellen az európai népek, az európai keresztény-
ség jogos felháborodását. És ma?

Az események szemünk előtt folynak. A materialista-zsidó-
messinizmus: a bolsevizmus, mialatt kipusztította a cári Orosz-
országot, kegyelemdőfésszel kivégezte a másik messianizmust: az
ortodoxiát. Még élő kis szigetei, görögök, románok, régi fényében
vissza már nem állítják, sőt egyre jobban a materializmus felé
haladván, előbb nagyobb a pusztulásnak adják át helyüket és a ka-
tolícizmusnak nyitnak új missziós területeket, akárcsak a kimúlt
Szent Oroszországban. Az anyagelvűséget pedig a bolsevizmus el-
leni reakció öli meg. Először az európai népek lelkében, azután
pedig szemünk előtt, fegyverek erejével az igazi régi keresztény-
ség: Európa kereszténysége.

Mindnyájan Isten eszközei vagyunk. Az emberek és a népek
egyformán. Jó és rossz cselekedetek egyformán Isten malmaira
hajtják a vizet. Legyünk alázatosak! Ne biggyük, hogy látunk! És
ha pislogó értelmünknek úgy rémlik, hogy mégis megpillantottunk
valamit a Szent Szándékból, még alázatosabban adjunk hálát. Leg-
feljebb kérjünk, mint a középkorban — az ember Istentől való
természetes függését még valóságban élő időben — a kodexet má-
soló névtelen szerzetes: egy Ave-t az olvasótól. Hogy alázatossá-
gunk tetsző, magunk pedig a Nagy Szándék hasznavehető eszközei
lehessünk ...

Nagy András

SZINHÁZI KRÓNIKA

NEMZETI SZINHÁZ.

Kétségtelenül jelzi a Nemzeti szezonzáró és szezonnyitó két darabja, az „Elcserélt vőlegény“ és a Mariay Ödön: „Győri kaland“-ja a kimerültséget, amelybe a magyar színműirodalom jutott. Ha éppen az állam első színháza azt az ünnepélyes gesztust, amelyet az évad zárása és az új szezon megnyitása jelent — csak ilyen ártatlanul fantáziátlan színpadi művekkel tudja megtenni — ez azt bizonyítja, hogy nem áll rendelkezésére valami bőséges választék. Roppant mulatságos, hogy ezek az ártatlan próbálkozások rendkívül versenyképeseknek bizonyulnak. A „Győri kaland“ a szeptember 6-i bemutatója óta csaknem zsufozt házakkal ment napról-napra, egészen a Csepreghy-jubileum ünneplésére előadott „Piros bugyelláris“-ig, szeptember 27-ig. Csupa kedves közhely ez a színművecske, szerkezetében épp úgy, mint emberformáló ment napról-napra, Sablonos korrajzzal és minden drámai feszültség nélkül Napoleont mutatja be magyarországi kiruccanása közepette, enyhé és nem izgalmasszerelmi bonyodalmat körítve személyéhez. Sablonos, közheyles, triviális — persze, nem a shakespeare-i trivialitásra gondolunk, amely egy egész világot megdönget a populus és a szellemi arisztokrácia szíve-lelke mélyén egyaránt! — és mindezek ellenére is sikert hoz! Nem *színpadra nem emelkedett* úgynevezett irodalmi érték ez a darab, de nem is irodalmiatlansága mellett színpadratermett és színpadi kvalitásokkal rendelkező mű! Nem is modern „darabgyáros“ kezéből került, aki zsebet és pénztárcát kápráztatón érti a siker módját! Irodalomnak kissé unalmas, enyhén fantáziátlan, komolyan becsületlen műkedvelés ez. Sikerét tán az a furcsa gyorsasággal, kusza sietséggel kialakult új színházlátogató réteg magyarázza, amelyik egyszobás lakásból átköltözött háromszobahallba, öltözködési igényeit már új komfortjához mérten kielégítette és a színpad elé kerülhet, ünnepies díszben és sötét-szürkében. Szellemében legfeljebb csak annyira színes az egész benne felkelt új eszmei tartalom, mint a komolykodó ruházata. A „Mimusz“, a „Hisztrió“ ősi méltóságával lép ki elébe minden színész s akit még eddig nem látott, csak a sztárrendszer reklámsajtója jóvoltából névszerint ismert, — egyszerre *szemmel* élvezi és a szájából elröppent szót a legbecsesebbnek tartja, ha a legönzettelebb és legkorlátoltabb is. A szó a színész szájából mindenképpen revelációként száll el, fantáziát feszít, a poézis gyönyörű egébe repít, a színpad ősi méltóságát szedi magára, mert ennek a közönségnek még nincs asszociációs pályája a színészet, színjátszás, a dráma iránt. Ha volna, — azon már kifejezést tudna adni nemtetszésének is, ezen még csak a tetszés talál utat és megnyilatkozási formát. A krízis legfőbb oka nem is a darab-hiány és a szerző-hiány, hanem ez az új közönség, amely sem szerzót, sem színészt nem animálhat s az ezer más ok miatt amúgyis kimerült színházi állapotot csak rontja azzal, hogy a licitálást meg sem kezdheti, annyira lent áll szellemi igényeiben. A darab játszói a feladattalan feladatot, amit ezzel a darabbal kaptak — csüggesztő igyekezettel próbálják elvégezni.

Utána a Grillparzer-jubileum jött sorra s minden bizonytal lehetett volna más művével is ünnepelni a Goethe-Schiller nap- rendszerének ezt a halványabb fényű, de kellemesen szerethető osztrák holdját, mint a „Bánk hűsége“. Két alkalommal játszották.

September 27-én a Csepreghy-jubileumot ünnepelték a „Piros bugyelláris“-sal. Ez a vaudeville-szerű magyar műfaj Budapest magyarosítása terén sokkal inkább nemzetpolitikai feladatot vég- zett, semmint irodalmi. Kulissza népiessége semmi élethűséget nem adott, de legalább a maga stilizált irrealitásával, felületi ma- gyarkodásával, szünhetetlen nótázásaival, selyem rokolyáival, va- salt viganóival, münépiességével meseszerűen szépnek állította be Budapest asszimilálódní kezdő polgársága előtt népünket. Annyi eredményt legalább elért, hogy a magyar nyelv és magyar szó és magyar dal iránt lassan-lassan akkor szeretetet és rajongást oltott a pesti polgárságba, hogy német szó lassan már nem hangzott az utcákon, melyről még Arany János fájdalmasan írta meg közismert verssorát. Szilassy Gyula a realisabb díszletezéssel a színpadi rea- lizmához hozta közelebb a népszínművet, amely pedig műfaji lé- nyege szerint volt irreális, stilizált és romantikus. Blaha Lujza még a piros csizma levetése ellen is tiltakozott s mivel a népszín- művet nem feltámasztani akarjuk most, — miután már nemzet- politikai feladatát régesrég elvégezte — csak egyszerűen, megha- tódva visszaidézzük: tartjuk csak meg eredeti stilizáltságában, sze- mernyi változtatás nélkül. Nem állandó műsordarabnak való! Ezt bizonyítja az is, hogy Blaha Lujza dalos ajka varázsát, elémélked- tató színeit, elforrósító bársonyát nem nagyon örökölhette Nagy Izabella.

VIGSZINHÁZ.

A Vígshínbázzal való szelleml eljegyzettség nagyon termékeny kap- csolat Hunyady Sándorra és a színházra is. A szezonító vígjátéka kellemes békebeli munkaként hat, amikor a Vígshínbáz Európa első színházai közé tartozott. „Nyári zápor“ a címe ennek a da- rabnak s egész problémáfölvetésében és szinte végérvényesen harmónikus megoldásra való törekvésében van némi enyhe rezigná- ció. Valami furcsa fenttartás a néző felé, mintha azt mondaná: vegyétek úgy, mintha mosolygó gondviselés kezelne bennünket, — úgy, mint negyven esztendővel ezelőtt. Ad a teremő gényusz mo- solyogva némi ferdeségeket is a darabírók pennája alá, — de ab- ból is a bohózat felé hajlik a végső megoldás. Két öreget és két fiatalat állítunk itt először szemetek elé. A nagy korhatárt túllépve az öregek a fiatalokba szeretnek bele, elgondolkodva azon a rejtélyes művészi felvillanáson, hogy valami szokatlan és titkos erők közbe- lépnek majd és szétvetik a kor elválasztó sáncait. A fiatalokat vi- szont a túlérétség csodálatos aromája bőditja el az öregekben. Az egész bonyodalom és drámái szerkezet összeállása abból keletke- zik, hogy a befejezésig mindenki belátja: a természetes dolgokat mégsem lehet természetfölötti megoldással elintézni és a boldogsá- got mégsem lehet természetellenes módon elérni, — öreg az öregé, fiatal a fiatalé. Ezt a harmónikus megoldást is azért választotta Hunyady Sándor, mert mint minden mai problémát, — úgy ezt is az őt legjobban jellemző rezignációjával szemlélte. Főcélja nem az volt, hogy minden viszonylatban krízises korunkra önti rá a szín- pad és dráma megdöbentő katharzsát, hanem csak annyi, hogy válságainkat másfél órára feledtesse a művész mosolygó és rezig- nált gondviselésével. Mezey és Ajtay volt az idősebb pár, — Zsil-

lei Margit és Puskás Tibor a fiatalabb. A Vígszínházat annyira jellemző kidolgozott és elmélyült színészi alakítással, lélektanilag pontosan okadatolt rendezéssel, hibátlan összjátékkal kerültek a közönség elé. Puskás és Zsillei Margit biztató színésztehetség.

ANDRÁSSY SZÍNHÁZ.

Vaszary Gábor „Boldoggá teszek“ című vígjátékával nyitotta meg kapuját a Vaszaryak családi fészkevé vált színház. Sajnos, nem a legsikerültebb Vaszary-mű ez a drótonrágatott helyzetekből, kiagyalt fordulatokból összefércelt és egyébként ügyesen megrendezett vígjáték. A színpadi kitalálásoknak van azért bizonyos határa, s ha ezt tiszteletben tartják a szerzők, még meg tudhatják teremteni a játék hitelét és egészséges komikai szuggesztíóját. Itt a vídamság nem a merő jókedvből és örökemberi mókázásból kerekedik ki, hanem az ösztönös mulatságvágytól legtávolabbi papíroszférákban. A rendező Vaszary János és a színészek (Muráti, Hajmássy stb.) mindent megtettek, pedig sokkal magasabbrendű műkára rendelné el őket a tehetségük.

MADÁCH SZÍNHÁZ.

Nehéz lett volna elhinnünk, ha valaki azzal vezet be a Pirandello: „IV. Henrik“-jéhez, no, készüljete fel, mert itt először jelentkezik színpadon az ismeretelmélet legelvontabb s legfilozófiaiabb témája a dráma köntösében. A totális ismeretre kész emberi észszel, a vakítóan sugárzó mediterrán intellektusával arról ad ebben a darabban állandó bölcséleti dilemmákkal és filozófiai rögtönzésekkel kialakított drámai aspektust, hogy sem magunkat, sem a valóságot nem ismerhetjük meg s ezért védekezésül elbujtatjuk egyéniségünket a társadalom látszataiba, fikcióiba: a szerepbe, amely lassanként már lényünkbe evesedik és hovatovább már valódi éntünknel is erősebbé válik. Ha a dramaturgiának vannak klasszikus kánonjai, — és többé-kevésbé csakugyan vannak — akkor azokkal nem mérhetjük ezt a bizarr pirandelloi megoldást sem a drámai szerkesztés, sem a dialógusok megkövetelt szabályaival. Inkább az egész misztikus levegő, amelyet kiáraszt és a filozófiai igazság elszánt, bizarr és extrém keresése adja meg a „IV. Henrik“ értékét. A költészet eszközeiben valóban duskál, hogy döbbenetes szuggesztíóval tudja megéreztetni azt az intellektuális gyötrelmet, amellyel a valóság és önmaga megismerésében kételkedik.

Várkonyi Zoltán a lehető legtöbb színjátész eszközt igénybevette, hogy a szerep és valóság közé iktatódott tragikus hézagot megéreztesse. Lenyűgöző arcjátékkal, bűvésziessen kidolgozott gesztikulációval és a hanglejtések káprázatosan ügyes váltogatásaival érzékeltette meg, hogy sokszor több az illúzió és a látszat a valóságnál. Az egyéniség állandó filozófiai bizonytalanlankodását a legnyugodtabb belső biztonsággal ábrázolta és ezen a kis területű színpadon a szűkre szorított kevés mozgással rámutatott a helycsere és állásváltoztatás igazi jelentőségére: szerepét nem sétálhatta el s csak akkor mozdult el, ha a szöveg megkívánta. Színészeink amúgyis szeretnek túlsokat mozogni — Várkonyi Zoltán alakítása már pusztán azért is nagyértékű, mert példát adott kollégáinak arra, hogy a belső átélés külső eszközök nélkül is meg tud rendíteni. A „IV. Henrik“ tipikus szerepdarab, — Várkonyi Zoltán fi-

gurájára épül, — de a kíséretében is értékes színészi munkát végzett Sulyok Mária, Hoykó Ferenc, Szakács Zoltán és Greguss Zoltán.

VÁROSI SZINHÁZ.

A Magyar Művelődés Házában Újházi György Boldog Margit legendáját mutatták be a Szent István-napi ünnepségek során. Hatalmas ájtatos tömeg nézte végig ezeket az előadásokat s e tömegnek سراiban igen sokan voltak olyanok, akik itt nevelődnek majd arra, hogy a Nemzeti Színház méltó publikumává válhassanak. Újházi György pantomimszerűen leegyszerűsített és világos vonalú színpadi játékát a legjobb színészek közül összeválogatott társulat játszotta: Földényi László, Perényi László, Toronyi Imre, Orsolya Erzs, Keresztessy Mária, Simonyi Mária s mindnyájuknak az élén Bulla Elma. Bulla Elma szinte extatikus átéléssel csendítette meg a misztérium vezérszólamát, nem játszotta, hanem átélte és felénk sugározta az árpádházi szent alakját. Mennyire más volt a harcoss francia szent alakjában, akit Shaw zsenijén át mutatott meg nekünk, mennyire más Claudel Kinyilatkoztatásában, ahol a szavak veretén át közelítette meg Violaine alakját és most, mikor a magyar szentet a bűnök és szenvedések passzív magáravételében, vezeklő és kiengesztelő önfeláldozásában kellett megmutatnia. Passzív szerepén úgy győzedelmeskedett, hogy a valóban élő hit áramait kapcsolta be s ez a hit jobban fénylett vonásain, mint a reflektorok fényzuhata. A zseniális színpadi átélés legtökéletesebb példaképe alkotta meg sokáig emlékezetes sikerrel.

Erdős Jenő.

K Ö N Y V E K

TAMÁSI ARON: HÁROM JÁTÉK. (*Révai.*) — *Révai* szokott ízléses kiadásában most Tamási Aron három színművével kedveskedett a közönségnek. Ezeket a darabokat a művelt színházlátogató közönség már részben vagy teljességükben ismeri, hiszen színpadra kerültek egyrészt az erdélyi magyar színpadon, másrészt Budapesten. Így, egy kötetben azonban teljesen megvilágítják Tamási színműírói munkásságát. A könyvet már az a színházlátogató is kezébe veszi, aki a scaena múlt hatásain túl is akar irodalmat és művészetet. Tamási, a színműíró így aztán komolyabb vizsgálat műtőasztlára és a bíráló értékelés precíziós mérlegére kerül. Elhull az esedékes: a díszlet, a színész, a pillanatnyilag megmozdított hangulat; megmarad az írói törekvés, színpalak és szereplők mögé rejtett gondolat, a megjelenítő és életbe mozdító művészet.

Tamási eddigi írásaiból is meg lehet állapítani, hogy írói ereje inkább drámai, mint epikai. Az Abel-trilógiát drámai mozaikra lehet szétbontani. Valami különös *panta rhei* jellemzi írásait, lekötő erejüket nemannyira a mese, mint inkább a pillanatról pillanatra vibráló történés jelenti. A kompozíciót csak akkor látjuk meg, ha felfedezzük, hogy ezeknek a történéseknek a hordozója egy személy: Abel. Novelláira meg fokozottan áll ez: apró, színpadra kívánczó képek. Ez a különleges drámai véna aztán színműírássá is ösztökélte az író. Három darabját most terítette a kiadó az olvasó asztalára.

Érdeklődéssel, szinte izgalommal olvassuk végig a három játékot. Maga az író találóan adta műveinek a játék nevet, ezzel mintegy öntudatlanul jelölte meg műfaji helyüket. Nem tudatos drámai alkotások ezek, hanem ösztönösek. Mint a gyermeknek a tudatosan végrehajtott játék munka, úgy a felnőttnek az ösztönös szeretettel elvégzett munka játék. Tamási játszik velük: oldotta meg drámai problémáit. Ezek azonban, úgy látszik, számára nem voltak problémák. A drámaíró vergődik, küzd vagy legálábbis töpreng művének szereplőivel, Tamási játszik velük: könnyedén surran végig a cselekvény felszínén. Egyedül talán csak Balla Péter töpreng, igaz, hogy ő aztán bőven és szemmel láthatólag. Nagy örömmel adja aztán át a további töprengést Kristófnak, amikor a darab elején leereszkedett „deus ex machina“ (Ambrus segítsége) felmenti töprengéseitől. A legtöbb drámai alkotás nehézkes (sokszor mesterien nehézkes), vagy mondhatnók súlyos szerkezeti alkata Tamásinál hiányzik. Az érzelmek, tragédiák stílust megroppantó erejét, vagy stílust formáló hatását nem látjuk itt. A stílus nyugodt mederben folyik, mint az olyan hegyi patak, mely nem szikláról-sziklára szökik lefelé, hanem medrét mérnöki kéz egyengette ki a lejtő sinusainak és cosinusainak figyelembevételével és szorgos munkáskezek sima betonvályut építettek alája. Sokszor szinte bántó az a folyékony, könnyed stílus, amelyen Tamási alakjai beszélnek. Lettlegyen a székelly ember bármennyire talpraesett és furfangos is, nem valószínű, hogy olyan könnyedséggel ontja magából a szellemet, mint az „Énekes madár“ Lukácsa vagy Mókája.

Még egy fogyatékoságát figyelhetünk meg a Tamási-daraboknak: a töredezet és nem egyszer befejezetlen kompozíciót. Itt olykor még logikátlanúságba is téved a szerző. A kompozíció megoldására különös fogást alkalmaz: a misztikumot. Misztikus hajlam általában jellemzi Tamási műveit, gondoljunk csak a „Rügyek és reménység“ darabjaira. Az „Énekes madár“ megoldása misztikusnak misztikus ugyan, de drámai megoldásnak nem kielégítő. Hogy Móka és Magdó ágyából csodálatos fény árad, jelenti az erény diadalát (bár Móka többször is akart a diófáról aláereszkedni Magdóhoz az erény róvására), de ilyen reális meseszöveg után túlságosan légius. Eddig ugyanis a misztikumot a színen fekete kecske képében átfutó boszorkány jelentette, de az is olyan gyorsan távozott, hogy alig vettük észre. Tündöklő Jeromos eltűnése, bár utána a színen megnyugvás következik, drámai szempontból nem megnyugtató. Az olvasó vagy néző vár még valamit, ami a kompozíció csorbáit kiegészítené. Sokszor szinte azt kell hinnünk, hogy a misztikus megoldás nem a szerző miszticizmusából fakad, hanem azért szerepel, mert a reális világ logikus szférájában nem talált megoldási lehetőségeket. Különös vergődést látunk a „Vitéz lélek“ben. A misztikumot itt egy számár képviseli, mint valami talizmán, szimbólum: az új élet nagy akaratának alapja. Sajnos, ebből a szimbólumból nem nő ki semmi. Péter csak hangoztatja, hogy ez a kis fundamentum valamikor egy négylovas gazdaság remek épületét hordozza majd magán, de semmi sem történik, legalábbis Péter akaratából, vitézi lelkéből semmi. Mielőtt a számmal megkezdhetné új életének alapját vetni, az eltűnik; mire megkerül, már felesleges. Péter vitája a faluval, a megrögzött előítéletekkel nem lesz termékeny, mert egyszer csak elalszik: észre sem vesszük, mikor. A jól indult vergődés, a példamutató élet kollektív mondanivalója elvész, mert a Boróka-komplexummal mint teljesen egyéni vívódás és mondanivaló fordul teljesen befelé. Az előbbi

mondanivalót örökök Kristófokra testálja át. Ezekről szintén nem tudjuk, hogy miért és mivel fogta meg őket Péter nagy és félbemaradt példaadása. A megbékéltető megoldás itt már a valóságok világából való és Plautusig vagy még jóval messzebb nyúlik vissza a dráma történetében: a felismerés egy zöld kötött sapka alapján. A végén nem tudjuk, hogy hol is volt az a *vitész lélek*.

A kísérletezés nehézségei látszanak még Tamási drámáin, de ott van mellettük a nagy ígéret is: a nemes népies magyar dráma születése. Ezt el is éri majd nagyobb és erőt feszítőbb kompozícióval, kissé töredezettebb stílussal. A jellem, környezet és a hangulat festése szempontjából csak előnyös a paraszti ember „hát szótán”-os, hézagöltő stílárius vergődése. A tragédia tetején nem kell találó aforizmákat ejtenie a hősnak az irodalmiság és hosszú közmondás-élet igényével, méghozzá halommal. Bánk is megelegedett egy önkénytelenül kirobbant egyetlen kitételrel, hogy „nincs a természetben vesztes, csak én”.

Tamási képszerűségeiben, jóízű humorában a régi iskoladrámák nemes folytatását láthatjuk. A kedves pajzánság, az életnek nagyrészt napos feléről hozott fény még az árnyak között is olyan értékes adottság, hogy mustármagjaikból terebélyes fák növekedhetnek és Tamásinál — hisszük — majd növekednek is.

Meggyes Ete.

ZOLNAI BÉLA: A MAGYAR BIEDERMEIER. (*Franklin Társulat.*) E könyv ürtügyén nagyszerűen el lehetne a kérdést intézni: vajjon a magyar tudományos prózánk azon a fokon van-e, ahol még tudományos maradhat, de az ú. n. művelt nagyközönségünk élvezheti. Mert, azt hiszem, ez a könyv mintaszerű lehet e tekintetben. Ismerem azokat az essay-írókat, akiket ellenérvül felemlégethetnének! S mégis, bármennyire is igaz, hogy azok, mint tudósok is sok új szempontot vetnek föl, ki-kiforgatják sarkából régi irodalmi tételeinket s nagyon helyt is állnak merészségükért, az, hogy tudományosan hasson egy ilyen kis monográfia, igazán, kutató, sőt, horribile dictu, „cédulázó” tudósoknak kell lenni! Végre is, minden ötlet csak akkor jó, ha bizonyítható, vagy még inkább, ha az adatok tömegéből született meg, nem valami sajátos, akárha nagyon is termékeny szemléletből! De meg ne ijesszem az olvasókat ezzel a szóval: adatok. Hiszen éppen erről van szó! Biedermeier — vagy: bútor, — ízlés, — építkezés, — stílus, — mondja minden benfentes művelt, sőt műveletlen is. De hát mik ezek? Persze száraz tudósi munkából nem lehet megtudni, ez igaz. Viszont lírai essaykból sem, mert akkor már Krúdy lírája mégis jobb. De ime: *Zolnay* könyve remekül megoldja a nehézségeket. Úgy gúnyolódik, oly finoman ír és elemez, hogy a matéria megoldvad keze alatt, de mégsem valami költői és stilisztikai elandalodás martalékává lesz tárgya; finom, bölcs, gúnyoros, okos és tudós műzeumkalauz ő, akinek szaván-kezén megelevenedik a „holt” anyag s látok mindent, ami élet s valóság zúgott-zajlott s édesedett benne. Hogy tudományos szempontból is úttörő munka, ezt nem is kell mondanom. S lám, mint ilyen is, élvezetes olvasmánya lehet finom literátorainknak s e kedves és heroikus korszakunk tisztelőinek.

Füsi József.

KÓSA JÁNOS: CSASZARNÉ VOLT. (*Regény. Cserépfalvi kiadása.*) Nem tudok semmit Kósa Jánosról; azt sem tudom, vajjon első re-

génye-e ez a kissé keresetten eredeti című mű, vagy sem. Csak annyit árul el a könyv, hogy gyakorlott regényíróhoz se méltatlan biztonsággal, meglepően érett írói készséggel ír, s biztos vonalvezetéssel, tiszta szerkezetben balad előre történeti regényében. A regény tulajdonképpen Poppaea Sabináról, a csodálatosan szép, végzetesnek rajzolt nőről szól, akit szenvedélyes nagyravágyása külvárosi pékleányból emelt a császárnéi trónra, különfajta szerelme-ken és férfi-áldozatokon keresztül. Az ő alakja azonban elválaszthatatlan Neroétól, második férjétől. Már ahhoz is meglehetősen írói merészség kell, hogy valaki újból hozzányujon Nero számtalanszor és sokféleképpen megírt alakjához. Az írónak örök és kifogyhatatlan joga úgy rajzolni történeti hőseit, ahogy képzelete megragadja őket; különösen olyan esetekben, amikor a történelem maga is dadogva áll lélektani rejtélyük előtt. „Tudom, hogy másként rajzolom alakját, mint a történetírók — mondja a regény önéletíró főhőse Nero-ról, — előttem így jelenik meg“. Kósa írói józanságát bizonyítja, hogy rajzában nincs nagyképű lelki elemzés, pszichopatológiai agyafúrtság, s nem folyamodik a mai korrrel, időszerű célzásokkal kacérkodó szimbolizmushoz sem.

A regény azonban korántsem életregény. Az író mindenekelőtt a szerelem egyéni képzeletben fogant bonyodalma érdekli és a történelem nyersanyagával a teremtő író kezével bánik. Igazi hőse nem is Nero, hanem Poppaea, a „végzetes nő“, a *femme fatale*, „a pusztulás földi végrehajtója“, akiben ől a csodás testi szépség, s mindenkít pusztulásba dönt, aki közelébe ér: férjét, fiát, szeretőit. Ebben a beállításban talán túlzott is az író, mert Sabinában nincs semmi gonoszság, s az alakját körüllegő érzéki villódzáson kívül őt magát is csak hiú és kissé felelőtlen nőisége kergeti végzetébe. Hélius — az író — művészi varázssal jeleníti meg szépségét, ellenálthatatlan vonzását és bölcs melabúval ír arról, amiből lélekrajza kiindul: a nők kiismerhetetlen titokzatos-ságáról és ingatagságáról, meg a szerelem esztelenségéről s a testi és a lelki szerelem különbségéről.

Poppaea történetét az író nevében Hélius beszéli el önéletírásában, — a föl szabadult rabszolgából lett udvari méltóság, akit szenvedélyes és kitartó szerelem fűzött „a pusztulás földreszállt angyalához“. Poppaea, első férje, Pantisthenés, és Hélius között antik szerelmi háromszög alakul ki, amelynek zavaros boldogságát csak Poppaea nagyratörő vágya és Nero közbelépése zúzza szét. Poppaea és Hélius érzéki szerelme hibátlan lélekrajzban, szép fokozásban és mégis okos írói tapintattal lobog föl a nyolcvanéves önéletrajzíró nyugodt, bölcs előadásában, s ugyanolyan szép ellankadással húny ki Poppaeában. Mert ilyen volt a pogány szerelem. Csak Héliusban lobog tovább a tűz, olthatatlanul, s csak ő őrzi meg szerelmese igazi képét, míg a többiekben lassan szétfolyik isteni alakja, hamvát szétszórja a népi lázadás, s élete, hiábavaló szépsége így a tökéletes elmúlásba torkollik.

A regény egészében véve figyelemreméltó írói készségeket árul el. Hélius oly higgadt biztonsággal, a nyolcvanéves aggastyán bravúros szuggesztíójával meséli el történetét, hogy még a talán valószínűtlen jeleneteket is el tudja hitetni. Elbeszélésének *élményi hitele van*, s ez a legfőbb, amivel a történeti regény írója megragogytathatja művészetét. A gyilkosságokat naturalista színekkel, a női szépséget és a szerelmet sóvárgó melabúval jeleníti meg. Élénk írói képzeletét zökkenőntlenül és könnyed természetességgel szövik keresztül-kasul a történelmi és kultúrtörténeti adatok,

Makkay Gusztáv.

Az új őszi könyvidény első újdonságai

Rab Gusztáv: Rakonok és ismerősök

A vidéki élet és a nyugósnek érzett házasság elől menekülő úriasszony szemszögéből mutatja meg a főváros életének néhány jellemző oldalát.

Tabéry Géza: A Frimont-palota

c. hatalmas regényének tárgya az erdélyi unió előkészítése, a szabadságharc és az elnyomatás kora. Központjában Beöthy Ödön, a politikus és Kuthy Lajos, az író.

Ina Seidel: Hívtalak

c. új regényében arányaiban és írói felfogásában egyaránt lenyűgöző korszakot ad arról a Németországról, amely a francia forradalom és a napoleoni háborúk idején sok szenvedés és véres áldozat árán először ébred egységes nemzeti öntudatra.

H. A. L. Fisher: Európa története

A most megjelent III. kötettel teljes Fisher műve, a történelemírás klasszikus remeke.

Herbert Tichy: Alaszka

A kiváló német tudós új könyvében nemcsak élményeit és tapasztalatait írja meg, hanem áttekintést ad Alaszka multjáról, jelenéről és hivatásáról. A könyvet a szerző kitűnő fényképfelvételei díszítik.

SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET KIADÁSAI

Megtekinthetők m i n d e n könyvesboltban

*A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉN MUNKÁLKODIK*

AZ ORSZÁG ÚTJA

ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN
ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 8 P, félévre 4 P, egyes szám ára 80 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, VI., Aradi-
utca 8. - Telefon: 12-07-26

P O S S O N Y I L Á S Z L Ó

AZ ARNYEK

R É V A I K I A D Á S